

## A RÓMÁVAL EGYESÜLT ROMÁN GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZ VAGYONA AZ 1948. ÉVI ESEMÉNYEK TÁVLATÁBÓL

Paradoxnak tűnik, de látszólag I. Mihály király lemondása tette jogszerűvé az új kommunista hatalomnak a hagyományos román társadalom szociális-gazdasági létesítményei elleni harc elindítását. Ideológiájuknak megfelelően „a nép egybehangzó és egyöntetű támogatásával” felépített kormányprogramjuk életbe ültetése és alkalmazása kapcsán a kommunisták nem áltatták magukat. Ugyanakkor politikai éleslátás és mesterkélttség mellett másra is szükségük volt, éspedig olyan határozott, vaskezü intézkedések sürgős meghozatalára, amelyek logisztikailag is elősegítették a jól ismert történelmi kontextusban megszerzett politikai hatalom megtartását és konszolidálást. Az is köztudott, hogy a kommunisták számára szükséges *anyag*i jólét egy része az NKVD (majd 1946-tól MVD) alapjaiból származott, s a *bőkezűség* Moszkva érdekeitől függött. A hatalmat megkaparintva a kommunisták többé nem elégedtek meg a *testvéri segélyekkel*. Telhetetlenségük egyenes arányban fokozódott a lelkiismeret furdalás nélkül és erkölcstelenül megszerzett magas rangú pozícióikkal. Viszont továbbra is nagy hátrányt jelentett számukra, hogy a gazdasági eszközök nem voltak teljesen a birtokukban.

A helyzet orvoslása céljából az 1947. június 14-i minisztertanácsi ülésen jóváhagyták „A gazdaság-helyreállítási és monetáris stabilizációs programot megvalósító miniszteri bizottság” létrehozását, amely 1947. július 12-én, a határozattal összhangban álló 248. számú törvény kihirdetésével meg is alakult. Megszületett tehát az első lépés az ország gazdasági kifosztása irányában. De még ebben a konjunktúrában sem teljesült a cél. A bizottság, a király személye által gyakorolt minimális cenzúra alól felszabadulva, elkezdte tevékenységét. 1948. január 31-én megszületett a 202. számú határozat<sup>1</sup>, amely a törvény erejével bírva elrendelte egy nagyon széles kategóriába tartozó javaknak<sup>2</sup> az állam vagyonába való azonnali áthelyezését. Elfogadható tehát, hogy az említett jogszabályok az adott korban, a társadalmi hatásukon túl, a kom-

<sup>1</sup> L.: POPESCU, Tudor R.: *Salvarea Bisericii de orice rit din România sub ocupația militară sovietică*, ARED, RA Monitorul Oficial, [București], 1999, 33. p.

<sup>2</sup> A 202/1948. számú határozat, a hibás jogalkotási technikához való folyamodástól eltekintve, megkülönböztetés nélkül az összes felekezetet érintette az egyházi vagyonhoz tartozó javak elkobzása révén. A Rómával egyesült görögkatolikus egyház teljes kifosztása érdekében negyvenkét éven át más külön törvényekhez is folyamodtak.

munisták kormányzásának konszolidálására irányuló akciók kiindulópontját jelentették az összes többi olyan intézkedéssel, amely a hatalmi pozícióban való állandósításukat célozta.

A említett időszakban kidolgozott, szigorú korlátozó és elnyomó jellegű törvényhozási és adminisztratív intézkedések arzenálja elsősorban a Büntető Törvénykönyv<sup>3</sup> módosítását célozta. Az új jogi eszköz közzététele Lucrețiu Pătrășcanu<sup>4</sup> volt kommunista igazságügyi miniszter eltávolításának időszakában az új törvényhozási alap szerkezetátalakítását jelezte. Majd e látszólag törvényes mesterkélés útján a párt- és osztályérdekeknek átengedett bírói hatalom a Szekuritáté, a nép fegyveres karja rendelkezésére bocsátotta a politikai ellenállókkal szembeni cselekvésnek és az életfeltételeikkel elégedetlen tömegek megfélemlítésének az eszköztárát. A Büntető Törvénykönyv későbbi változatait a repressziós apparátus szerepe által megkövetelt módosítások eredményezték, figyelmen kívül hagyva a jog alapvető elveinek megsértését. Kétségtelen a tény, hogy az előző rendszer magas rangú méltóságából álló elitnek, a történelmi pártok politikai személyiségeinek, azokat is ideértve, akiket a kommunisták előzőleg kihasználtak, a volt rendőrségi tisztviselőknek, a csendőrség vagy a hírszerző szolgálatok személyzetének letartóztatását megelőző momentumok mind egybeestek a Büntető Törvénykönyv módosítási szakaszaival, megkönnyítve és alkalmat nyújtva a Szekuritáté szervei számára, hogy egymást követően masszív letartóztatásokat hajtsanak végre.

Valójában e szakasz folyamán a romboló ateista támadások első célpontjai a római katolikusok, görögkatolikusok, adventisták vagy cionisták voltak. Az 1948 és 1952 közötti időszakban a katolikus egyház vezetősége és a kommunista hatóságok közötti egyre pregnánsabb ütközésre a Római Kúria is felfigyelt. Hatáskör szempontjából a Bukaresti Érsekség bizonytalan helyzete a helyi katolicizmusnak a hagyományos medertől, az Apostoli Szentszéktől való elválasztására irányuló szándékot takarta. A bukaresti Apostoli Nunciatúra helytartója, Aloysius Gerald Patrick O'Hara<sup>5</sup> érsek 1949. január 17-én

<sup>3</sup> Az újraközzétett Büntető Törvénykönyv a *Monitorul Oficial* 1948. február 27-i 48. számában jelent meg.

<sup>4</sup> Vitatott kommunista vezető, aki Bákóban született 1900. november 4-én és Jilaván, 1954. április 17-én kivégezték. L. bővebben: BETEĂ, Lavinia: *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, Editura Humanitas, București, 2001.

<sup>5</sup> Az Amerikai Egyesület Államokban, a pennsylvaniai Green Ridge-ben született 1895. május 4-én, és az Egyesült Királyságban 1963. július 16-án halt meg. Különböző egyházi tisztségeket töltött be: pap, püspök, érsek, és számos diplomáciai megbízatást is teljesített a Szentszék képviselőjeként. Az említett időszakban részt vett a romániai katolikus hierarchia átszervezésében és újbóli kialakításában. Ő volt Anton Durcovici római katolikus püspök (1948. április 5.) fő felszentelője, és ő szentelte fel titokban Ioan Duma (1948. december 8.), Boros Albert (1948. december 12.), Erőss Imre Alfréd (1949. február 2.), Bogdánffy Constantin, Szilárd István (1949. február 14.), Iosif Schubert (1950. június 30.) római katolikus püspököket, illetve: Ioan Ploscaru (1948. november 30.), Ioan Dragomir (1949. március 6.), Iuliu Hirțea (1949. július 28.) görögkatolikus püspököket.

elfogadta Alexandru Th. Cisar érsek lemondását a fővárosi római katolikus érsekség éléről. Majd a Szentszék Anton Durcoviçi püspökre bízta az érsekség Apostoli Ügyvivője küldetést, aki 1948. április 14-től a jászvásári római katolikus püspökség élén állt.

Durcoviçi püspök mandátuma majdnem tizenöt hónapot tartott, az 1949. június 26-i letartóztatásáig. Ezt követően, 1949. június 29-én Cisar érsek visszatért az érsekség élére, mint Apostoli Ügyvivő. Sajnos Cisar érsek ezen újabb mandátuma éppolyan gyorsan véget ért, amilyen gyorsan debütált, ugyanis 1950 májusában a kommunista hatóságok kényszerlakhelyre telepítették Szászvárosba, és itt tartózkodott 1953. augusztus 15-ig.<sup>6</sup> Ugyanakkor a kommunista igazságszolgáltatás által kezdeményezett, akkoriban széles körben kommentált három bírósági perrel<sup>7</sup> – lényegében jogi csalással – megpróbálták *lefejezni* a romániai római katolikus egyházat. A klérus vezetői, a katolikus elit elszigetelése vagy kompromittálásának megkísérlése a katolicizmus – legyen az latin vagy keleti orientáltságú – lerombolását célozta az övezetben.

Következett az *előadás* színre vitele a görögkatolikus Ruténiában az 1946–1949 közötti időszakban alkalmazottal azonos forgatókönyv szerint, a közismert eredménnyel. 1948 végén a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház közel félévszázadra kényszerűen beolvadt a román ortodox egyházba. A teljes püspöki kart és több száz papot, a román görögkatolikus egyház reprezentatív szegmensét, azokat, akik elutasították az ortodox vallásra való áttérést, különböző büntetéseknek vetettek alá azzal a satnya indokkal, hogy megőrizték a politikai hatalom által az ortodoxia javára diktált mesterséges tényhelyzetet. Kezdetben megfélemlítették, aztán törölték a papi státuszukból, végül közjogi bűnözőkhöz hasonlóan bebörtönözték őket. Sajnos, nem csak őket. Hozzájuk csatlakozott a romániai ortodoxia emblematisz alakja is, akit e tájak kommunista *honfoglalójával* szembeni magatartása miatt a keleti egyház hierarchiájára jellemző antikommunista ellenzék személyiségének bizonyult. Ez a főpap a felekezeti hovatartozásából eredően a román ortodox egyház ellenállásának példaképévé vált. Dr. Nicolae Popovici<sup>8</sup> nagyváradi

---

Ügyszintén a kiutasítása előtt adott utasításainak megfelelően szentelte fel titokban Iosif Schubert római katolikus püspök 1950. november 19-én, a Szent József katedrális sekrestyéjében (baptisztériumban) Alexandru Todea papot.

<sup>6</sup> DOBOȘ, Dănuț: Pr. Egon Xaveriu Haider. Harul de a muri în închisoare, *Pro Memoria, Revistă de istorie ecleziastică*, nr. 3/2004, 164–175. p.

<sup>7</sup> A kor legismertebb perének, „a Vatikánt és az olasz hírszerző központot szolgáló kémek, árulók és összeesküvők” perének főszereplője a bukaresti Olasz Templom plébánosa, Clemente Gatti ferences-rendi pap volt. Vele együtt társvádltként szerepelt a perben Augustin Pacha püspök, Boros Albert és Iosif Schubert papok, titkos püspökök. A bírósági koholmány áldozata volt monsigniore Vladimir Ghika, a román katolikus szellemiség kimagasló egyénisége.

<sup>8</sup> A Nagyküüllő, ma Szeben megyei Berethalmán született 1903. január 3-án, apja neve Ion, anyja neve Ana. Rendkívüli tudását neves hazai és külföldi egyetemi központokban szerezte. Világhírű teológus, pap, tanár és főpap, a két világháború közötti ortodox

ortodox püspök ezen lényében gyökerező magatartásáról értesülünk szinte minden alkalommal, amikor a kényszerű nyugdíjazása előtti nyilvános szerepléséről esik szó.

Az utolsó szakasz az indirekt szubtilis üldözés szakasza, és kronológiailag egybeesik az önkényes totalitárius államvezetés utolsó negyedévszázadával, amelyre Nicolae Ceaușescu személyi kultusza nyomta rá bélyegét. Ebben az időszakban perverzen takarva, de sokkal durvábban, az egyházi elit *betörését* célozták, s ezzel a Szekuritáté az egyházi hierarchia legfelsőbb rétegeinek a behálózására törekedett:<sup>9</sup> lényegében a bársony kesztyűbe dugott vaskéz politika alkalmazásában bontakozott ki. Egyrészt a kommunista rendszer megpróbálta beszervezni a törvényesen elismert valamennyi egyház képviselőinek többségét a Demokrácia és a Szocialista Egység Frontjának (FDUS) nevezett, magát széleskörű reprezentatív szervezetnek tartó entitásba. Ez az elméletileg politikailag független, sokvallású szervezet egy *appendixe* volt a kommunista pártnak, és 1975 és 1989 között működött. De a rendszer továbbra is működtette a felekezetek felügyeletének és megfélemlítésének látszólag törvényes eszközét, a hírhedt Vallásügyi Főosztályt is. Ezen az 1957-ben átkelesztett szervezeten keresztül *mérték* – a területi felügyelők tevékenységéhez folyamodva – a szellemi élet *pulzusát* a kommunista időszakban Romániában elismert vallásfelekezetek szintjén.<sup>10</sup>

oktatás kiemelkedő személyisége. 1936. június 28-án léptették elő a nagyváradi egyházkerület püspökévé. Konfliktusba került a kommunista hatóságokkal, ami végzetes volt számára. A hatalmon levők parancsára a román ortodox egyház szent szinódusa kényszerűen nyugdíjazta, és egyúttal büntetést is kiróttak rá, kényszerlakhelyre küldték a Prahova megyei Cheia kolostorba. Berethalmon halt meg 1960. október 20-án, 57 éves korában, lakhelykorlátozás alatt. L.: *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, 565–580. p.

<sup>9</sup> Fenti kijelentésüket két példa támasztja alá. Az első egy ortodox pap tanúságtétele testvéréről, aki szintén ortodox pap volt, és akiről az előbbi dossziéjából kiderült, hogy Szekuritáté besúgó volt. A második példa, egy főpap, Szeben érseke és metropolitája, akinek a kanonikus jog és a keresztény erkölcs által elítélt „emberi gyarlóságairól” a Szekuritáté is tudott és ezeket kihasználta. Ezzel magyarázható gyors előrehaladása az egyházi ranglétrán, kortársainak előrejelzésével ellentétben. Ebben a középkori erdélyi városban, ahol elkezdte papi és oktatói karrierjét, az eljövendő teológusgenerációk oktatójából az érseki szék elfoglalójává vált. Ugyanakkor a kommunista politikai rendőrség szerveinek kollaboránsa volt. L.: A.C.N.S.A.S., SIE állomány, 4896. számú dosszié, 10–11. f.

<sup>10</sup> A totalitárius rendszer, az FDUS engedelmes vezetőségének vétkes *áldásával* egyidejűleg, konzekvensen és határozottan több templomot lerombolt a fővárosban. Egyrészt arra törekedtek, hogy fizikailag megsemmisítsék a templomokat, törölve ezeket a föld színéről, másrészt pedig a kollektív emlékezetből is törölni akarták kétségbeesetten keresve a potenciális ellenséget, akivel küzdeni kell. A bukaresti Adormirea Măicii Domnului – Acvila görögkatolikus templom is szerepelt a városrendezési tervben. A főváros I. egyházkerületének dokumentuma félreértéseknek nem ad helyt. „A főváros I. egyházkerülete 1984. május 10-i 375. szám (címezett) Acvila parókia. A Bukaresti

Úgyszintén leplezetlen ellentét mutatkozott a kommunista hatóságoknak a romániai szabadságjogokra vonatkozó ünnepélyes nyilatkozatai és a lakosság soraiban általánossá vált szenvedés között.<sup>11</sup> Az érvelést az ország élén álló mindenható politikai döntéshozó Gherorghe Gheorghiu-Dej, a Román Munkáspárt vezetője által 1952. szeptember 23-án a Nagy Nemzetgyűlés elé terjesztett, a Román Népköztársaság Alkotmányának tervezetére vonatkozó jelentés (amelyben többek között azt állította, hogy: „a lelkiismereti szabadság, a szólásszabadság, a sajtószabadság stb. fontos helyet kap az Alkotmány tervezetében”)<sup>12</sup> és a Román Népköztársaság Minisztertanácsa által kibocsátott, adminisztratív intézkedésre vonatkozó jogerős, de a közzététel elmáradása miatt titkos határozatok párhuzamos elemzése alapozza meg.

#### *Az 1948. április 13-i Alkotmány*

Az 1948-as Alkotmány az egypárti diktatúrára épülő brutális kormányzási rendszerre és az államosított, politikailag irányított, alárendelt gazdaságra való kíméletlen áttérést jelezte. Megteremtette a Gheorghe Gheorghiu-Dej kormányzására jellemző, később a Nicolae Ceaușescu rendszer idején fokozódott személyiségi kultusz előfeltételeit. A kommunisták általában megéreztek a társadalom reakcióit az új alkotmányos rendre. De ugyanúgy előrelátták az egyházi közegek válaszait is, melyek közül főként a katolikusoké rendkívül ellenségesnek bizonyult: „Kétségtelenül a Római Pápa is talál majd okot, hogy Alkotmányunkat bírálja, mert nincs összhangban a Vatikán tendenciáival, hogy beavatkozzon különböző országok belügyeibe azzal az ürüggyel, hogy a katolikus igazhitűek fölött lelkipásztorkodjon. Ki tudja, hogy a Vatikán, amely a Népfronthoz csatlakozó olasz katolikusok millióit egyfajta vallási kiközösítésnek vetette alá, nem szór-e majd átkot ránk azért, mert új Alkotmányunk nem írja elő katolikus vallású állampolgáraink alárendeltségét a Vatikán politikai irányelveinek vagy azért, mert nem engedtünk a csillogó amerikai aranyborjú kísértésének, amelynek lábához terelné a Vatikán az igazhitűeket.[...]”<sup>13</sup>.

Szent Érsekség 3956/1984. számú rendeletének és a Vallásügyi Főosztály 3088/1984. számú levelének megfelelően közöljük, hogy az 1984. április 13-i ülésen a Bukaresti Szent Érsekség Tanácsa jóváhagyta az Acvila plébániatemplom lebontását, amely a Sirenelor 37. szám alatt található (Acvila nr. 40) ...”. L.: MARCU, Vasile: *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică) – documente și mărturii*, Editura Crater, h.n., 1997, 147. p.

<sup>11</sup> A politikai természetű sértésektől az élelmiszerhiányig, a mozgásszabadság korlátozásaig, a munkaerőnek a pártaktivistákhoz és a politikai nomenklatúrához viszonyított nem megfelelő besorolásaig és bérezéséig.

<sup>12</sup> GHEORGHIU-DEJ, Gheorghe: *Articole și cuvântări*, Editura pentru Literatura Politică, București, 1953, 527. p.

<sup>13</sup> Uő.: *Raport asupra Proiectului de Constituție făcut în fața Marii Adunări Naționale*, 09 aprilie



*A Szentszékkal kötött Concordatum egyoldalú felmondása*

A katolikusellenes hisztéria hatása nem késlekedett megmutatkozni. Körülbelül egy hónappal az után, hogy a kommunista vezető 1948. július 18-án egy minisztertanácsi közleményben diszkurzív támadást intézett a katolicizmus ellen, a bukaresti rendszer egyoldalúan felmondta a konkordátumot a Szentszékkal. A román állam botrányosan megszegte a diplomáciai megállapodásokat, eleganciahiányról tanúskodva a Vatikánnal szemben azáltal, hogy figyelmen kívül hagyta a konkordátum 23. cikkének előírásait, melyek szerint a hatályon kívül helyezés hat hónappal korábbi előzetes értesítés után következhet be, melyet a felmondást kezdeményező félnek kell a másik féllel közölnie.

A folyamatosan változó román politikai színtér súlyos realitásai között 1948. február 22-én Gheorghe Gheorghiu-Dej nehezen ugyan, de elfogadta a hatalmon levők számára bántó valóságot: „A katolikus egyház egyike azoknak a kevés erőeknek, amelyek képesek szembeszállni a kommunizmussal Romániában”<sup>14</sup>. Tehát a Constantin-Titel Petrescu pártjából kivált szociáldemokraták kollaboráns szárnyának a kommunisták általi beolvasztására és a Román Munkáspárt létrehozására irányuló kongresszus közepette Dej, a főtitkár a kommunistákban *tudatosította* a potenciális ellenséget: a hazai katolikusok. A főtitkár tudatában volt a katolikus egyház román állammal szembeni tartós függetlenségének. Ez a realitás 1927–1929 között szentesítve is volt a konkordátummal. Ugyanakkor tudatában volt azon tény jelentőségének is, hogy valamennyi romániai katolikus adminisztratív struktúra Péter apostol római székében ülő utódának békéltető-hierarchikus alárendeltje. És nem utolsósorban, tudatában volt a veszélynek, amelyet a főpapok és a klérus kommunistaellenessége, a sokak és elnyomottak soraiban mélyről gyökerező katolikusoknak a hatalmon levők szándékaival és érdekeivel szembeni széleskörű szociális akciói jelentettek, valamint a nemzetközi, főként a vasfüggöny túloldalán maradt Nyugat részéről jövő lehetséges támogatásnak is tudatában volt. Ugyanakkor Dej, aki a kommunista munkáspárt vitathatatlan vezetőjévé vált<sup>15</sup>, az adott időpontban minden bizonnyal fontos információk-

1948, în *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1951, 174. p. L. továbbá: *Scînteia*, nr. 1144, 13 iunie 1948.

<sup>14</sup> L.: A.C.N.S.A.S., „D” dokumentációs állomány, 8793. számú dosszié, 11., 12. f., töredékek az 1948. március 2-i információs megfigyelés feljegyzésekből: „Gheorghe Gheorghiu-Dej beszédének az ortodox egyház és a római katolikus egyház viszonyára vonatkozó része teljesen elkedvetlenítette a római katolikus híveket, úgy érezték, hogy utolsó nyugodt napjaikat élik. [...] A katolikus papok felkészülnek a »szenvedésre«. [...] A katolikus papok nagyon körültekintőkké váltak, attól tartva, hogy a hatóságok betiltják az isteni szolgálatot”.

<sup>15</sup> Pártfelelősként kétségtelenül birtokolta a román titkosszolgálatok vezetésének mozgatóerejét is. Szovjet ügynökökkel behálózva, a pártérdekeknek kiszolgáltatta az által, hogy 1944. augusztus 23-án a tisztségben levő szakembereket megtörték és eltávolított-

kal rendelkezett a romániai katolikus lakosságról. Akkor 2,7 millió katolikust (görögkatolikust vagy római katolikust) tartottak nyilván, akiknek a többsége – a megtévesztő általános véleménnyel ellentétben –, azaz 1,8 millió román származású volt. Pontosabban mintegy másfél millióan a román katolikusok közül a Rómával egyesült görögkatolikus egyházhoz tartoztak, a többi, hozzávetőlegesen háromszázezer moldvai lakos, a latin felekezethez tartozott.<sup>16</sup> Ugyanakkor egy kis lakosságszegmens örmény-katolikus vallású volt.

Tudott dolog, hogy a kommunista hatóságokat állandó jelleggel foglalkoztatta a katolikus egyház hatáskörének korlátozása Romániában. Először megpróbálták a *visszatérés* folyamatát nemzeti kérdésként, az angol-amerikai imperializmus elleni intézkedésként kezelni, szándékosan eltekintve a kérdés vallásos hátterétől. Majd a kiváltott reakciók hatása alatt megpróbálták kizárólag a katolikus klérusra hárítani a felelősséget a Románia és a Vatikán közötti viszonyok megromlásáért. A kérdésre, hogy miért ez a nagy elszántság a katolikus egyház ellen, a romániai katolikus egyházat is ideértve, a választ a katolikusellenes diskurzust gyakorló politikai felelősök azonosítása szolgálhatja. Köztudott, hogy Ana Pauker állandó jelleggel ezek közé tartozott. A kor baljós személyisége, aki a sztálinista tisztogatások traumatizáló tapasztalata által *megtisztított* szovjet közegből érkezett, és az új vezető politikai osztály képviseletében lett külügyminiszter, a katolikusellenesség kitartó támogatója volt. A román külpolitika felelőseként az önazonosulás határáig hirdette, már az 1949-es év folyamán, a Vatikánnal szembeni diplomáciai kapcsolatok megszakításának kedvező irányzatot.<sup>17</sup>

A kommunista rendszer szerencsétlenségére a politikai osztály által megrendezett maskarádét követni köteles, a kihívásokra érzékeny román társadalomnak, főként az erdélyi elitista részének a felfogása az volt, hogy a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház megsemmisítésének kísérlete a kommunizmus egyik félelmes és nyílt ellenségének a kizárására irányult.<sup>18</sup>

---

ták, ez az erő az ortodoxiára való *visszatéréssel* kapcsolatos intézkedések alkalmazásának eszközeként szolgálat.

<sup>16</sup> Az adatok Stanciu Stoian professzor, kultuszminiszternek a *Culte Religioase în Republica Populară Română* című dolgozathoz írt bevezetőjében találhatók. Bár az adatok az 1944. augusztus 23-a előtti népszámlálás adatai, azok a romániai görögkatolikus egyházhoz tartozók arányára vonatkozik, azaz 8,41%, míg az ortodox és ehhez közelálló egyházak 67,04%-ot képviseltek. L. bővebben: *Culte Religioase în Republica Populară Română*, Editura Ministerului Cultelor, h.n., 1949, 41–42. p.

<sup>17</sup> Lásd ilyen értelemben az RKP KB Titkársága üléseinek 1949. május 16-i és 1949. november 10-i jegyzőkönyveit. „Ana elvtársnő: rámutat arra, hogy kérték, találjunk okokat a Pápával szembeni kapcsolat közjogi bűncselekmények miatti megszakítására ...”; „megmarad az egész banda. Valami komolyabbat kell tenni... Gheorghiu elvtárs: elviekben egyezzünk meg abban, hogy szakítsunk a Vatikánnal és indítsunk el egy folyamatot ennek érdekében...”, *Arhivele Naționale ale României*, op. cit., volumul II – 1949, București, 2003, 263. p. és 550. p.

<sup>18</sup> Ilyen értelemben tanulságosak dr. Ioan Suciu, a fiatal nagyváradi segédpüspök, később balázsfalvi Apostoli Ügyvivő által a letartóztatása előtt tartott lelkesítő prédikációk, a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház megsemmisítését megelőző évben.

A gyakorlatban azonban az intézkedés lényegében egyáltalán nem eredményezte a román nemzet várt konszolidálását se az adott korban annyira hirdett vallásfelekezeti egységesítéssel, sem pedig a *visszatéréssel* abba a rendbe, amelyből a hívők eltévelyegtek 1700 után.<sup>19</sup>

### *Új törvényrendeletek az iskolai oktatásra és a vallásfelekezetek működésére*

A Belügyminisztérium struktúrái által javasolt, életbe ültetett és felügyelt úgynevezett adminisztratív intézkedések szintén a román törvényhozási keret demokratikusról alapvetően repressziósra változtatását tükrözik. A kommunista rendszer főleg első két évtizedében alkalmazott ezen intézkedések alapján véve olyan jogszabályok voltak, amelyek célja fokozni a repressziós akciók hatását, speciális törvényekkel vagy törvényrendeletekkel, minisztertanácsi határozatokkal és/vagy jegyzőkönyvekkel adva jogosultságot az elkövetett elvetemültségeknek. Ezeket az adminisztratív eszközöket jelentős mértékben teljesen *államtitoknak* minősítették. A repressziós iratok titkosításának oka a propaganda apparátusának hangzatos kijelentései és a minden napok drámai realitása közötti ellentmondások. Ugyanakkor ezek súlyosan sértették az alkotmányos keretben formálisan előírt, gátlástalanul figyelmen kívül hagyott állampolgári jogokat és szabadságokat.<sup>20</sup> Következésképpen, az ortodoxiára való áttérés folyamatában gondot okozott az új vallásügyi törvény, azaz a 177/1948. számú törvényrendelet 38. és 39. cikkének értelmezése, amelyek az áttérés *adminisztratív formáit* szabályozták. A helyzet tisztázása érdekében a Vallásügyi Minisztérium az illetékes főosztályán keresztül közleményt tett közzé az említett cikkek végrehajtására vonatkozóan. Ennek ellenére a rendeletek továbbra se voltak elég érthetőek még az alkalmazásukra feljogosított hatóságok számára sem. Például 1948. október 12-én a kolozsvári

<sup>19</sup> Az 1946. május 10-i ünnepségek környékén dr. Ioan Suciú, akkoriban a nagyváradi görögkatolikus egyházmegye segédpüspöke, energikus tiltakozást terjesztett Bihar megye prefektusához, a román lakosságot érintő, nyilvánvalóan sovén hangulatú provokációk kapcsán. Ugyanakkor állást foglalt ezekkel szemben, és „a [román, szerz. megj.] hadsereg, a (megvert, letartóztatott, megsebesített és meggyilkolt) román tanárok, diákok és parasztok” közvetett védelmezőjének nyilatkozta magát. L.: A.C.N.S.A.S., „D” dokumentációs állomány, 8792. számú dosszié, 53–58. f. és 79–84. f.

<sup>20</sup> Az ország első két, kommunista ihletésű alaptörvénye, az 1948. április 13-i Alkotmány (II. Cím) és az 1952. szeptember 27-i Alkotmány (VII. Cím) emberi jogokként előírta a személy és a lakás sérthetetlenségét, a szólásszabadságot, a sajtószabadságot és az egyesülési szabadságot. De az egyesülési szabadság alá volt rendelve „a szocializmus építésében való részvétel” kötelezettségnek. A többi szabadság kapcsán az 1952-es Alkotmány 85. cikkének II. bekezdésében elrendelték, hogy „a dolgozók érdekeinek megfelelően és a népi demokratikus rendszer megerősítésének érdekében” gyakorolhatók. L.: FOCSENEANU, Eleodor: *Istoria constituțională a României, 1859-1991*, Editura Humanitas, București, 1992, 114–115. p., 130–131. p.



adminisztratív főfelügyelőiség kénytelen volt pótlólagos információkat kérni a Belügyminisztériumtól:

*...hogyan az alábbiak a közlemény szellemében vannak-e:*

*1. úgy vélni, hogy a görögkatolikus közösség megszűnik létezni azáltal, hogy egyesült a román ortodox egyházzal.*

*2. a görögkatolikus hit elhagyására vonatkozó nyilatkozatot átvevő polgármesteri hivatal köteles tájékoztatni e nyilatkozatról a görögkatolikus felekezethez tartozó közösséget, vagy*

*3. a más felekezetekbe átiratkozó görögkatolikus hívők esetében a nyilatkozatot fel kell terjeszteni a Vallásügyi Minisztériumhoz, úgy véelve, hogy az ortodox felekezettel való egyesülés aktusa révén a görögkatolikus felekezet jogilag és tényszerűen megszűnt létezni.*

Mivel úgy tűnt, hogy a helyzet kicsúszik a kezük közül, a Belügyminisztérium interpellációval fordult a Vallásügyi Minisztériumhoz, amelynek címzete, Stanciu Stoian több mint két héttel később, 1948. október 28-án válaszolt, a 39766/948. számú jegyzettel: „Egyik felekezetből egy másikba egyénileg és csoportosan (családfők) is át lehet iratkozni. A görögkatolikusok az ortodox vallásra jelen pillanatban csoportosan térhetnek át. Sok helyi görögkatolikus közösségben (egyházközségben) az áttérések néha elérik a 100%-os arányt, de javarészt meghaladják a 75%-ot. E tény következménye ezen egyházközségek virtuális megszűnése, s a vagyonnak a templommal és a járulékos építményekkel, illetve a hívőkkel együtt a helyi ortodox közösséghez (egyházközséghez) való átkerülése. Következésképpen az említett esetben a görögkatolikus közösség eltűnik még akkor is, ha elszigetelten léteznének hívők. Tömeges átállás esetén az egyesülési irat önmagában tényeleme a görögkatolikus egyház eltűnésének. A polgármesteri hivatalok elviekben kötelesek közölni a görögkatolikus egyházzal e felekezethez a helyi közösségek általi elhagyására vonatkozó nyilatkozatát. Ahol azonban a helyi görögkatolikus közösség legalább 75%-os arányban áttért az ortodoxiára, tehát virtuálisan megszűnt létezni és csak elszigetelt hívők maradtak, a nyilatkozatokat már nem lehet közölni, és a Minisztérium közleményének megfelelően a Vallásügyi Minisztériumhoz kell felterjeszteni.”

Párhuzamosan, az ortodoxiára való törvényes áttérés jelenségét fokozandó könnyítések és kivételezések jelentek meg az előzőleg alkalmazott eljárások kapcsán. Ilyen a Vallásügyi Minisztérium 1948. október 15-i 39380. számú határozata. Ez többek között előírta, hogy a közösségek megtéréséhez elegendő a családfők aláírása: „...az egyik vallásról egy másik vallásra való áttérés valamennyi esetében, ha ez csoportosan történik, az áttértek és a vallásukat megtartók arányának megállapításakor csak a családfők számát veszik figyelembe”.<sup>21</sup>

<sup>21</sup> Gyakorlatilag ebben a konjunktúrában egy teljes család ortodoxszá válhat a családfő aláírásával. A repressziós adminisztratív eszközök a hatóságok kezében voltak, és egy-

A hatalmon levőknek és a kormányzottaknak az 1948-as év egész folyamán megnyilvánuló ellentétes állásfoglalásához hozzájárult a közoktatás kérdésének eltérő megközelítése is. Tehát az Alkotmány 28. cikke is elégedetlenséget okozott, mely betiltotta a vallásfelekezeteknek, hogy oktatási intézményeket szervezzenek és működtessenek. A román társadalom hagyományőrző-konzervatív szellemével ellentétes megközelítés kiváltotta az Apostoli Nunciatúra és a görögkatolikus püspökök tiltakozását, akik memorandumot írtak. Ugyanakkor a regionális munkakonferenciára összegyűlt erdélyi ortodox püspökök is tiltakoztak.<sup>22</sup> Ennek ellenére a sértőnek tartott rendelkezést megőrizték az Alkotmány szövegében. Később, kiegészítő szakági intézkedésként az oktatási reformról szóló 174/1948. számú törvényrendelet nem tett mást, minthogy véglegesítse a román oktatás egyesítését, államosítását és laikussá tételét. Így tehát a 35. cikk előírja, hogy „Az összes felekezeti vagy magániskola, bármilyen típusú lenne, állami iskolává válik”. Az egyházak, kongregációk, közösségek vagy magánszemélyek tulajdonában levő, az általános, műszaki vagy szakmai oktatási intézmények működését és karbantartását szolgáló javak állami tulajdonba vételéről szóló 176/1948. számú törvényrendelettel előírták e vagyontárgyak állami tulajdonba helyezésének konkrét metodológiáját.<sup>23</sup> A hatóságok által kirobbantott ideológiai háború a *vallás* tantárgyra irányult, melyet kezdetben brutálisan kivontak az iskolákból, s ezáltal a hitkérdés tanulmányozását kizárólag az egyház területére korlátozták. Ez egy újabb módszere volt annak, hogy a közteret teljesen mentesítsék a vallás jelenlététől, szigorúan korlátozva hatását.

Nehéz felmérni, hogy az adott kor hogyan fogadta ezeket a mutációkat. Kétségtelenül a vallásfelekezetek képviselői egyénileg is reagáltak. Ugyanakkor tudjuk, hogy a romániai katolikus egyházak, bármilyen rítusúak lettek volna, a főpapok hivatalos beszédén keresztül intézményesen határozottan reagáltak a lelkiismereti szabadságnak és jognak az emberi méltóságot sértő korlátozására. Kétségen kívüli az is, hogy a többi vallásfelekezet, mint a román ortodox egyház is, tudatosította az egyháztól való eltávolodás, a szekularizáció veszélyét. De minthogy a bizánci kelet hagyománya a politikum követelményeihez való *felzárkózás* és nem az ellenállás, az ortodox egyház nem reagált intézményesen. Minden bizonnyal egyes ortodox főpapok személyes magatartása elhárítja a kollaboráns megbélyegzést. Meglepőnek minősíthető például, hogy hogyan fogadta a kommunistaellenes reakcióiról közismert román ortodox egyházfő az egyházakra vonatkozó új jogszabályokat: „felelni fognak a vallásügyi törvényért is, amely az egyházak elleni legszörnyűbb

---

szerű alkalmazásukkal ortodoxszá válhatott az adott család azáltal, hogy a családfőt nyomás gyakorlásával aláírásra kényszerítették.

<sup>22</sup> L.: A.C.N.S.A.S., „D” dokumentációs állomány, 8792. számú dosszié.

<sup>23</sup> *Monitorul Oficial*, Nr. 177, márti 3 august 1948, 6322–6324. p.

fegyver”<sup>24</sup>. Ez az egyéni hang, amely kedvezőtlenül vélekedett, Nicolae Popovici püspöké, aki a kommunista hatóságok szemében *persona non grata* volt. Ezen álláspontja miatt, a román ortodox egyház szent szinódusának segítségével elhallgattatták<sup>25</sup>, a szinódusi kollégák bármiféle ellenállási reakciója nélkül.

Az 1948. augusztus 4-i 177. számú törvényrendelet helyettesítette a vallásfelekezetek általános rendjéről szóló 1928-as törvényt.<sup>26</sup> Bár a két jogszabály több szempontból hasonló volt, és a filiáció gyakran rendkívül nyilvánvaló, az 1948. évi új törvény szerkezetének filozófiája jelentősen módosult. Kívülről nézve az 1948. évi 177. számú törvény új szakaszt jelentett a román társadalom felekezeti *korszerűsítésében*: az addig nem létező laikus szellemiség kompromisszumoktól mentes ápolása, a teljes lelkiismereti szabadság hirdetése és az egyház–állam kapcsolat nyilvánvalóan pragmatikus kezelése, ahogyan az állami intézmények közötti gyakorlat kérte, mind az említett jogszabállyal bevezetett innovatív elemek.<sup>27</sup> A különbségek akkor tűnnek ki, amikor *de profundis* elemezzük a két jogszabály konkrét szándékait. Ugyanakkor fontos pontosítani, hogy az 1948. évi 177. számú új törvényrendelet az előző jogszabályoktól eltérően egyetlen szintagmát használ: *vallásfelekezet*. Lényegében a gesztus többet jelent, mint a nyelvezet módosítása: nyilvánvaló jele annak, hogy többé nem tettek megkülönböztetést a felekezetek között, hogy a *történelmi egyházak* nem élvezhettek elsőbbségi jogokat, hanem valamennyi felekezetnek egyaránt ki kellett állnia az állammal szembeni hűségpróbát, és *captatio benevolentiae*, újra akkreditáltassa magát.<sup>28</sup>

A 10. cikk előírta, hogy: „Valamennyi vallásfelekezet hívei kötelesek alávetni magukat az ország törvényeinek, a törvényben előírt formában és esetekben esküt tenni, illetve a személyi állapotra vonatkozó iratokat a törvényes határidőn belül beírni az anyakönyvi hivataloknál”. Konkrétan, a román állampolgároknak kötelezettségeik voltak az állammal szemben, de a politikai hatalom, hogy minél több hűségnyilatkozatot kényszerítsen ki, törvénnyel kötelezte Románia állampolgárait, hogy hívő emberekként se térjenek el az állami előírásoktól. A jogszabály szövege implicite felelőssé tette a felekezetek vezetőit, akik kötelesek voltak vigyázni a hívőkre, hogy ezek ne lépjenek ki a meghatározott kerékvágásból.

A 12. cikk kapcsán megállapítható, hogy valamennyi elismert felekezet számára előírta, hogy „legyen a felekezetet képviselő központi szervezetük, a hívők számától függetlenül”. Ilyen jellegű próbálkozások a két világháború közötti időszakban is voltak, de azok bizonyos esetekben a történelmi felté-

<sup>24</sup> A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 2669. számú dosszié, vol. 1, 113. f.

<sup>25</sup> Magatartása következtében 1950. október 4-én nyugdíjazták.

<sup>26</sup> Közzétéve a *Monitorul Oficial* 1948. augusztus 30-i számában.

<sup>27</sup> Lásd az 1., 3., 4., 5. cikkeket is.

<sup>28</sup> Továbbá lásd a 6. cikket. Látszólag azonos az 1928. évi törvény 22. cikkével, amely az elismerendő felekezetekre vonatkozott.

telek miatt is meghíúsultak. Most, a részletkérdésektől eltekintve, a politikai hatalom kényszerítette a felekezeteket –, mint például a zsidó hitközségeket vagy a neoprotestáns egyházakat – az egyesülésre és egy központi szervezet létrehozására.

Az 1948-as törvény egységesítette a romániai egyházak szervezetét a következőhöz hasonló előírásokkal: „A vallásfelekezetek, mint egyházi szervezetek, a hívők számával arányos számú egyházmegyékkel rendelkezhetnek. Az egyházmegyék létrehozásához és működéséhez egyházmegyénként átlagban 750 ezer hívővel kell számolni. Az egyházmegyék elhatárolását és egyházmegyénkénti beosztását az illető felekezet alapszabály szerinti szervei állapítják meg, és a Nagy Nemzetgyűlés dekrétumával erősítik meg, a vallásügyi miniszter javaslatára” (22. cikk). Az előírások azonnal hatályba léptek, és lehetővé tették, hogy először a katolikus egyház, majd az ortodox egyház esetében is a hatóságok radikálisan megváltoztassák az egyház adminisztratív szervezését, drasztikusan korlátozva a püspökök számát, az egyházi rangtól függetlenül, ez által kizárva bármilyen potenciális veszélyt.

Különben a törvényhozók számára 1928-ban és 1948-ban is külön gondot okoztak a vallásfelekezetek vezetői és főpapjai, feladatkörükből eredően. A megoldások nyilvánvalóan eltérőek voltak. Például az eskü szövegét, amelyet a felekezetek képviselőinek le kellett tenniük 1948. március végéig, módosították az előző esküszövegben nem szereplő új formula bevezetésével: „Esküszöm, hogy alattvalóimnak nem engedem meg, hogy a közrendet és a Román Népköztársaság integritását sértő cselekményeket kezdeményezzenek, és ilyenekben részt vegyenek, és én se fogok ilyen akciókat kezdeményezni vagy ezekben részt venni.” (Az alattvalókra vonatkozó rész a hozzáadás) (21. cikk).

Az 1948-as törvény lényegbevágó rendelkezései között szerepeltek a felekezeti vagyonra vonatkozók, amelyeket kifejezetten úgy fogalmaztak meg, hogy a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház megsemmisítését szolgálják. Ezzel a módszerrel a kommunista állam *megoldotta* a múlt kérdését, az 1928-as törvény megfogalmazásával kapcsolatos viták neuralgikus pontját. Akkor a Kolozs-Szamosújvári görögkatolikus egyházmegyei püspök, dr. Iuliu Hossu aggodalmát fejezte ki az ortodox *prozelitizmus* kapcsán, kérve, hogy a vagyont ne osszák meg, ha az egyházközösség egy része más vallást választana.<sup>29</sup> A jogi helyzet 1928 után is tisztázatlan volt, a vagyonok hallgatólagosan továbbra is azok tulajdonában maradtak, akik megőrizték régi hitüket. Az új törvény figyelembe vette az elsősorban a két világháború közötti időszakban Erdélyben bekövetkezett, a román ortodox egyházhoz való áttérést, megfelelő törvényhozási keretet teremtve arra, hogy a hívőkkel együtt a vagyonok is az ortodox közösségek tulajdonába kerüljenek, ezzel hozzájárulva a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház, Balázsfalva Egyházának feloszlatásához.

<sup>29</sup> SCHIFIRNEȚ, Constantin: *Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul Legii Cultelor-1928*, Editura Albatros, București, 2000, 157–192. p.

Ugyanakkor, az egyik felekezetből a másikba való áttéréssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a folyamatot egyszerűsítették az 1948. évi törvénnyel. Pontosabban, az 1928. évi törvény 3. fejezetéből eltűntek az ágas-bogas részletezések (41–50. cikk). Aztán a 38. cikk előírta, hogy „Az egyik felekezetből a másikba való áttérés vagy valamely felekezet elhagyása, megengedett”, majd pontosítja a felekezet elhagyásának módját: „A valamely felekezet elhagyására vonatkozó nyilatkozatot az elhagyott felekezet helyi illetékesével kell közölni, a helyi községi hatóságon keresztül. Kérésre az illető községi hatóság köteles bizonylatot kibocsátani a közlés teljesítéséről”. Végül a 39. cikk pontosítja, hogy „Egyetlen felekezet se írhat be új hívőket, ha a kérelmező nem mutatja be a bizonylatot, hogy értesítette a felekezetet, amelyet elhagyott.” Ezeket az eljárásokat pontosan betartották 1948 őszén. A görögkatolikus román hívők ortodoxiára való kényszerű áttérése folyamatban lévén, az állami hatóságok a szigorú törvényes keretekbe való beilleszkedés látszatával kozmetikázták a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház elleni támadásukat.

Az oktatás gyors laicizálásának feltételei között az 1948. évi törvénynek az egyházi oktatásra vonatkozó előírásai szigorúan az egyházi személyzetet felkészítő intézmények jogállására vonatkoztak. A vallásfelekezetek számára megengedték, hogy az állam ellenőrzésével megszervezzék ezt az oktatási formát, s az iskolák az egyházak fennhatóságában, a Vallásügyi Minisztérium égisze alatt, nem pedig az Oktatási Minisztérium égisze alatt működtek. A teológiai karok egyik napról a másikra egyetemi rangú teológiai intézetekké alakultak, és számukat pontosan meghatározták: kettő az ortodox egyház számára és egy-egy a katolikus<sup>30</sup>, illetve a protestáns egyház számára.

Végül hatályon kívül helyezték a katonai klérus szervezéséről szóló 1937. március 19-i 68. számú törvény rendelkezéseit. A katonai templomok és kápolnák a teljes leltári vagyonukkal átkerültek az azonos felekezetű azon egyházközsegekhez, amelyek területén működtek. Például a gyulafehérvári katonai klérus püspöki katedrálisa a teljes vagyonával a kolozsvári, Vadului-i és feleki román ortodox püspökséghez került. Ugyanakkor az említett feltételek között Partenie Ciopron főpapot, aki a hadsereg utolsó püspöke és a katonai klérus brigádtábornok rangú felügyelője volt, bár megőrizte titulusait és személyes jogait, a román ortodox egyház Szent Szinódusának rendelkezésére állították (60. cikk).<sup>31</sup> Látszólag ez az intézkedés nem hatott ki a lelki gondozásra a hadsereg keretében. A törvény előírta, hogy: „valamennyi felekezet

<sup>30</sup> Csak a római katolikus egyház számára, hiszen a romániai felekezeti oktatás átszervezésével egyidőben a Rómával egyesült román görögkatolikus egyházat törvényen kívül helyezték.

<sup>31</sup> BOZGAN, Ovidiu: Partenie Ciopron: de la Episcopia armatei la Eparhia Romanului (De l'Évêché aux armées au Diocèse de Roman), In: *Analele Universității din București*, 1998. Továbbá L.: PINCA, Petru: Partenie Ciopron (1896–1980). Episcop al armatei române (1937–1948) – viața și activitatea, *Altarul Reîntregirii*, nr. 2, 2007.



klérusának tagjai kötelesek lelki gondozásban részesíteni és egyházi szolgáltatást biztosítani a katonáknak, valahányszor ezt igénylik tőlük” (58. cikk).

A felekezetekre vonatkozó dekrétum előírásai szentesítették a konkordátum egyoldalú felmondását, amelyet utólag a román állam gyakorlatba helyezett, és teljesen kizárta a romániai katolikus egyház által az évek során a Vatikánnal kiépített kapcsolatok *kiváltságos* rendszerét. Ezt a tényt, de más aspektusokat is jelzett a romániai Apostoli Nunciatúra, a román Külügyminisztériumhoz intézett szóbeli jegyzékében, 1948. augusztus 7-én:

*[...]Az Apostoli Nunciatúra tudomásul vette a «Monitorul Oficial» augusztus havi 178. számában közzétett új vallásügyi törvényt, és kötelességének véli felhívni a figyelmet arra, hogy ez a Román Népköztársaság Alkotmányában szentesített, az új törvényben újra megerősített, a szabadságra és az egyenjogúságra vonatkozó elvekkel szöges ellentétben álló néhány rendelkezést tartalmaz.*

*Az Apostoli Nunciatúra köteles főként a katolikus egyház és vezetője nevében, amelyet Romániában a Nunciatúra képvisel, tiltakozni az új törvény azon cikkei ellen, amelyek nyilvánvalóan sértik ezen egyház elévülhetetlen jogait. [...]*<sup>32</sup>

A román hatóságok figyelmen kívül hagyták ezt a dokumentumot, hosszas időn át hezitálva a válasz megfogalmazásával. Csak később, októberben, a görögkatolikus hívők ortodox vallásra való kényszerű áttérésének felgyorsításával összefüggő nyugtalankodás következtében szerkesztették meg a választervet, amelyet azonban nem küldtek el, mivel 1948. október 30-án az ügyet dr. Stanciu Stoian<sup>33</sup> egyetemi professzor, vallásügyi miniszter aláírásával megszüntették, *elévültnek*<sup>34</sup> tekintve. Az említett dokumentum szövegmagyarázata rávilágít a valós helyzetre. Az egyszerű elolvasása tisztázza a román állam állásfoglalását a bukaresti Apostoli Nunciatúra képviselői által jelzett ügyek kapcsán. „A Külügyminisztérium úgy véli, hogy a Román Népköztársaságban a vallásfelekezetek általános rendjére vonatkozó, a *Moni-*

<sup>32</sup> L.: *Ministerul Afacerilor Externe al României – Direcția Arhivelor Diplomatice, România – Vatican Relații diplomatice*, vol. I, 1920–1950, Editura Enciclopedică, București, 2003, 336–339. p.

<sup>33</sup> Pedagógus, a Román Népköztársaság (később Románia Szocialista Köztársaság) Akadémiájának levelező tagja, egyetemi professzor, több párt tagja. 1900 szeptemberében született az Ilfov megyei Vârteju-Nefliu helységben, apja neve Nedelcu, anyja neve Niculina. Bukarestben halt meg 1984. augusztus 7-én. Vallásügyi miniszter volt dr. Petru Groza kormányában, 1947. november 7-én nevezték ki Radu Roșculeț lemondott miniszter helyébe. Több kormányban felelt a felekezeti ágazatért. A minisztérium élén Vasile Pogăceanu, Kolozsvár volt kommunista prefektusa váltotta fel 1953. január 23-án. Szigorúan alkalmazta a kommunista rendszernek a katolikus egyházzal szembeni korlátozó politikáját. Mandátuma teljesítése után gondolkodás nélkül eltávolították a rendszerből, melyet határozottan szolgált.

<sup>34</sup> L.: *România – Vatican Relații diplomatice*, 340. p.

torul *Official* folyó év augusztus 4-i 178. számában közzétett új törvény se a szövegében, se a szellemében nem tartalmaz semmit, ami ellentmondana a felekezetek szabadságára és egyenlőségére vonatkozóan az Alkotmányban szentesített elveknek [...]. Következésképpen a Külügyminisztérium teljesen alaptalannak véli az Apostoli Nunciatúra kifogásait.”<sup>35</sup>

<sup>35</sup> A román kormány állításait az alábbi érvekkel támasztják alá: „A Külügyminisztérium ez alkalommal szeretné jelezni az Apostoli Nunciatúrának, hogy annak a diplomáciai képviselőjeként küldték a RNK kormánya mellé, amit Pápai Államnak vagy Vatikán Várának neveznek, és semmiképp sem a Katolikus Egyház képviselőjeként, amelynek az RNK-ban más képviselői vannak... Az új felekezeti törvény 3., 14., 21., 22., 24., 25., 28., 37., 40. és 41. cikkének szándékos és erőltetett értelmezését illetően a Külügyminisztérium jelzi az Apostoli Nunciatúrának, hogy ezen törvénycikkek hiteles értelmezése és végrehajtása az RNK kizárólagossága, amelynek szuverenitása nem ad helyt a szóban forgó szóbeli jegyzékkel megkísérelt hasonló értelmezéseknek és beavatkozásoknak.

1. A 13., 14. és 21. cikkek kapcsán, nem kellene elfelejteni a szuverén államoknak a Vatikán és az adott államok közötti kapcsolatok történelméből ismert, vitathatatlan jogát és állandó gyakorlatát, a *placetum regium*-ot. A Külügyminisztérium meglepődéssel állapítja meg, hogy egyes állításoknak megfelelően egy idegen külképviselőt meg akarja határozni az RNK Nagy Nemzetgyűlése Elnökségének illetékességeit, vagy hogy az RNK állampolgárai vagy tevékenységi területei felett akarja jogait érvényre juttatni.
2. Jegyzékében az Apostoli Nunciatúra ugyanazon törvény 22. cikkének rendelkezéseit vitatja, mely vonatkozásában a Külügyminisztérium pontosítja, hogy az új vallásügyi törvény e cikke nem tesz mást, minthogy előírja a felekezetek egyenlő elbánásban részesítésének életbe ültetéséhez szükséges gyakorlati módok egyikét... Azt, hogy egy felekezet a többiek kárára előjogokat élvezzen, csak egy olyan állam tudja elfogadni, amely nincs tudatában szuverén jogainak, és amelynek nincsenek őszinte demokratikus meggyőződései...
3. Továbbá ugyanazon törvény 24. és 25. cikkét vitatják, bár nyilvánvaló, hogy e cikkek nem tesznek mást, minthogy természetes módon kiterjesztik és szavatolják az államnak a felekezetek egyes megnyilvánulásai feletti jogos ellenőrzési jogát oly módon, hogy megóvja azokat a felekezetek és az állam közötti jó kapcsolatokat megkárosító és a felekezetek közötti viszonyoknak ártó konfliktusokat szülő aktusok elkövetésétől.
4. A 28. cikkre vonatkozóan pontosítani kell, hogy általában egy intézmény az »államon belüli közhasznú« jelleget a cselekvési módjával nyeri el, és ez nem követelhető elméletekkel vagy kijelentésekkel...
5. Ugyanazon törvény 37. cikke kapcsán a Külügyminisztérium úgy véli, hogy az Apostoli Nunciatúra nem csak a szuverenitás helyettesítésével próbálkozik, hanem a pápai szuverenitással felülírja az RNK szuverenitását azzal a sértő követeléssel, hogy az RNK alárendelje jogszabályait a katolikus Codex-nek...
6. És végül, a törvény 40. és 41. cikkével kapcsolatban a Külügyminisztérium ismételten pontosítani óhajtja, hogy az RNK területén nem lehet helyt adni az állampolgáira vonatkozó, az ország határain kívülről jövő semmilyen joggyakorlatnak. A felekezeteknek kizárólag vallásos jellegű kapcsolatai lehetnek a külfölddel. A katolikus egyház külföldi kapcsolatai feletti állami ellenőrzésre vonatkozó sajátos kérdésben, amelyet az Apostoli Nunciatúra »lelkiismereti titok«-nak nevez, a Külügyminisztérium úgy véli, hogy ennek állami ellenőrzés alá helyezése csak akkor szülhet vitákat és válthatja ki az érdekeltek elégedetlenségét, ha azok sértenék az RNK demokratikus rendjét... Ez

Első látásra a bemutatott dokumentumok elemzése kiemeli a tényt, hogy a Vatikán és a román állam közötti vita lényegében a modern kor kezdetén felbukkanó általános konfliktusra korlátozódik, amely annak eltérő értelmezéséből ered, hogy a pápa a politikai hatalom fölé helyezné magát, az állam pedig szeretné megerősíteni állampolgárai feletti fennhatóságát. Az egyes felek által saját érveikkel szított konfliktus szinte megoldhatatlanná vált. Szerencsére e konfliktus egyik pozitív vetülete elősegítette a tárgyban folytatott európai tárgyalások haladását. Konkrétan ez az epizód szülte a román állam és a romániai katolikus egyház közötti vitát, amely 1989-ig fennmaradt. Az állam követelte, hogy a romániai katolikus egyház adaptálja státútumát az új vallásügyi törvény előírásaival összhangban. A katolikus egyház a törvényesen elismert, de a titkos főpapjai révén is, mindig készen állt rendszeresen elutasítani e követelmény teljesítését. A katolikus elit mindig a *Codex*-et tekintette az állam–egyház kapcsolat kiindulási pontjának. Gyakorlatilag annak ellenére, hogy a román állam és a Vatikán közötti kapcsolatok hullámzóak voltak, a romániai katolikus egyház státútuma feletti kiúttalan nézeteltérést az adott körülmények között nem lehetett véglegesen rendezni. A totalitárius rendszer nem fogadhatott el a *Codex Juris Canonici* alapján készült státútumot. Így, bár az idők során több státútum-tervezetet javasoltak, a katolikus egyház volt az egyetlen romániai felekezet, amely nem rendezte intézményes kapcsolatait az állammal, elutasítva egy elfogadott és elismert státútum kidolgozását, mely helyzetet csak a 2000. év után kibocsátott, a katolikus egyház által elfogadott dokumentumokkal tettek jóvá.

Az adminisztratív problémák miatt az ortodox egyház vezetősége is aggodalmaskodott. Az illető téma szülte a Justinian Marina pátriárka és a vallásügyi miniszter közötti levelezést: „Miniszter úr! A felekezetek általános rendjéről szóló 1948. augusztus 4-i törvény a 38. cikkben előírja, hogy: »A valamely felekezet elhagyására vonatkozó nyilatkozatot az elhagyott felekezet helyi illetékesével kell közölni, a helyi községi hatóságon keresztül. Kérésre az illető községi hatóság köteles bizonylatot kibocsátani a közlés teljesítéséről.« Arról értesülve, hogy egyes polgármesteri hivatalok nem teljesítették e törvényi rendelkezéseket, melynek következtében bonyodalmak keletkeznek és valamely felekezet új hívei nem tudják tanúsítani, hogy elhagyták régi felekezetüket, tisztelettel kérjük, szíveskedjen közbelépni a Belügyminisztériumnál, hogy intézkedjenek annak érdekében, hogy a helyi polgármesteri hivatalok mindenben teljesítsék a felekezetek általános rendjéről szóló törvény 38. cikkének rendelkezéseit.”<sup>36</sup> Következésképpen 1948. november 20-án a

---

utóbbiak esetében az RNK Külügyminisztériuma kénytelennek látja figyelemmel megvizsgálni, hogy célszerű-e a jövőben is fenntartatni diplomáciai kapcsolatait a pápai állammal.”

<sup>36</sup> KOM, André: Unificarea Bisericii Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948, In: BOZGAN, Ovidiu (ed.): *Studii de Istoria Bisericii*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2000, 11. p.

belügyminiszter körlevelet írt és helyezett forgalomba, remélve, hogy véget vet az értelmezési problémáknak: „Országunk megyéinek prefektusaihoz és a városi, illetve municípiumi polgármesteri hivatalokhoz! Kérjük, hozzák meg az intézkedéseket a felekezetek általános rendjéről szóló, 1948. augusztus 4-i törvény 38. cikkében foglalt rendelkezések betartására”.

*Az ortodoxiához való visszatérés folyamata – kronológiai időszakok és térségbeli sajátosságok*

A laikus hatalomnak a vallásfelekezetek hétköznapijaiba való szembeszökő beavatkozása és az egyházi hatóságok cenzúrázása pénzügyi természetű adminisztratív intézkedésekkel, kétségtelenül nyilvánvalóvá tette a politikai hatóságok szándékait. Az adott időpontban az egyház egy vélhetően veszélyes ellenségnek számított, amely szem elől veszítve komoly fejfájást okozhatott volna az új központi és helyi közigazgatásnak. A laikussá tétel és államosítás két végletes körülmény, melyek között az Egyháznak nem volt más választása, mint bizonyítani *túlélési művészetét*, egy *szürrealista* valóságban haladva előre, mind jobban beleragadva az abszurd spirálisába.

Csak a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház volt fatálisan megbélyegezve. Szolid tudományos érvek nélkül. Elég volt előzményként a Rómával való vallásos egyesülés felbontásának sztálinista modelljére hivatkozni, amelyet már sikeresen kikísérleteztek az ortodox egyház szovjetunióbeli kanonikus területén. A görögkatolikusok ortodoxia felé irányítása, *visszatérése* volt egyike az első célkitűzéseknek, amelyek teljesítésére a hatalmon levők erőfeszítéseket tettek. Az állami apparátus tisztviselői többségének e fáradságos foglalatossága visszhangot keltett szinte minden görögkatolikus közösségben. „Nagy az Ortodox Egyházhoz való visszatérést ellenző központok száma azokhoz viszonyítva, amelyek pozitívan reagáltak, s a motiváció inkább személyes (a főpapokkal való viták) vagy szociális jellegű (egyes görögkatolikus papok paraszti vagy munkásosztályból való származása)”<sup>37</sup>.

<sup>37</sup> A. N. I. C., az RKP Központi Bizottságának állománya, politikai adminisztratív tagozat, 50/1949. számú dosszié, 9. f. Az RKP levéltárából származó dokumentumban felsorolt görögkatolikus papok közül egyesekről, akik az adott időpontban Szeben, Fogaras és Brassó megyében teljesítették lelkipásztori hivatásukat, és akiket úgy tartottak számon: „[...] mint akik, többé-kevésbé őszintén, beleegyezésüket fejezték ki, a következők:

- (...) Florea pap – Brassó
- Crișan Valer, a Fogaras megyei Șercaia községből, akit szeretnek a tömegek.
- Comșa Gheorghe, a Fogaras megyei Găinari (helyesen Grânari) községből, akit a lakosság érdekemberként ismer...”.

A görögkatolikus papokat, függetlenül attól, hogy ellenállók vagy közömbösek, opportunisták vagy altruisták, karrieristák vagy megfélemlítettek voltak, nagyon gondosan osztályozták aszerint, hogy hogyan lehetett megközelíteni őket, illetve hogy hogyan értékelték őket a felügyelő hatóságok. Ez már nem egy egyszerű kép, hanem a vallási szférát ábrázoló igazi társadalmi freskó. „Annak ellenére, hogy egyes görögkatolikus papok közömbössége az ortodox egyházhoz való visszatérés kapcsán tettetett, valótlán, mégis közömbösöknek tekinthetők, tehát befolyásolhatók a következők: (...) Florea Ion Brassóból, nincs befolyása a tömegekre. Simu Gheorghe brassói esperes, nagy kedvence a tömegeknek. Fulicea Octavian, a Fogaras megyei Copăcel községből, nem örvend népszerűségnek. Ilea Petre a Fogaras megyei Hârseni községből, a lakosság kedveli. Motoc Aurel a Fogaras megyei Săsciori községből, nagyon népszerű a tömegek előtt.”<sup>38</sup> Hogy hogyan fogadta a Rómával egyesült római görögkatolikus egyház ezeket az eseményeket, és mi történt az egyházi adminisztratív struktúrákban, nem lehetett részleteiben tudni. Szekvenciálisan azonban elképzelhető a nehéz helyzet, amivel az 1948-as végzetes évben a legtöbb görögkatolikus szembesülni kényszerült.

1948. október 1-jén, egy pénteki napon indult el *de facto* a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház megszüntetése a színlelt törvényesség útján. A kolozsvári George Barițiu Líceum<sup>39</sup> tornatermében, a Szekuritáté éber megfigyelése alatt sor került a *zsinat* összejövételére, amelyen hozzávetőlegesen harmincnyolc görögkatolikus pap vett részt, *tudatában* az általuk *véghez viendő* történelmi feladatnak. Egyesek kitapasztalták a fogva-tartást, míg elfogadták a görögkatolikus egyházmegye papjainak *küldöttje* minőséget, de megbízólevelük nem volt ténylegesen felmutatva. A küldöttek a végrehajtó hatalom képviselőinek megfigyelése alatt, dr. Nicolae Bălan nagyszebeni ortodox metropolita jelenlétében teljesítették a balázsfalvi egyház felszámolására irányuló feladatot.

Elsőnek Traian Belasçu alcinai pap, Țichindeal körzet esperese szólalt fel. Megválasztották a gyűlés elnökének, és néhány körülményes mondattal, nyilvánvalóan zavartan kínlódott kifejezni a görögkatolikusok óhaját, hogy felszabaduljanak „a Vatikán gyámsága alól, amely az evangéliumi elvekkel ellentétben az agresszív, háborúra buzdító imperialista front mellé szegődött”. A felszólaló indoklása egyszerű, de kényszerű: arra hivatkozott, hogy nem kell megszökni „népünk soraiból, amely a világ többi demokratikus hatalmával együtt elszántan harcol a békéért, a nemzeti függetlenségért és a szabadságért”<sup>40</sup>. A tribünnél őt Virgil Moldoveanu pap követte, aki az aktus politikai

<sup>38</sup> Uo., 14. f., 15. f.

<sup>39</sup> Az első román tannyelvű középiskola Kolozsváron, amely 1919. október 19-én nyitotta meg kapuit, a nagyszebeni kormányzótanács rendelete alapján.

<sup>40</sup> L.: RĂDULESCU, Al. C. – SĂDEANU, D. V.: *Reîntregirea Bisericii Românești din Ardeal – Biserica Greco-Catolică revine în sânul Bisericii Ortodoxe Române*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1948, 8. p.



jellegét törekedett kihangsúlyozni, kijelentve, hogy a görögkatolikusoknak az ortodoxiához való visszatérésével az egyháznak egy „élő és az állam életében aktív” tényezővé kell válnia, a papoknak pedig „tartóoszlopoknak, amelyekre a Kormány támaszkodhat” a „népi demokráciánk haladásáért és a munkásosztály jólétéért” folytatott munkájában.<sup>41</sup>

Gyakorlatilag az egyházi összejövétel eredményei elenyészőek voltak. Egy-két résztvevő kivételével, „az újraegyesítés apostolai” gyorsan kidolgoztak két közvetett dokumentumot. A *kutyafuttában* megszerkesztett anyagok tartalmával az árulás népszerűsítésére és indoklására törekedtek. E két dokumentum egy *Kiáltvány* (valószínűleg előzetesen kidolgozva, amit a szeptemberi delegációs nyomtatvány szövege tanúsít) és egy *Felhívás* volt az ország összes hívőjéhez, főként a görögkatolikusokhoz. Harminchét küldött, a görögkatolikus hitet elhagyó pap, az egyházi hierarchia harmadik-negyedik sorához tartozó kanonikus képvisellel, aláírta a két dokumentumban saját nevében tett árulás bizonyítékát. Majd megpróbálták némi legitimitással felruházni a nem kanonikus aktust<sup>42</sup>, és kiszálltak Bukarestbe. A valószínűleg úgy a *festum* előtt, mint a *festum* után számukra érthetetlen aktusban való részvétellel járó felelősségtől elfogultan a fővárosban találták magukat, hogy tiszteletüket tegyék Justinian Marina pátriárka és a román ortodox egyház szent szinódusa előtt. Itt, 1948. október 3-án, vasárnap, a pátriárka rezidenciáján fogadták be a küldötteket („a Szekuritáté gondoskodásából” csak 36-an maradtak<sup>43</sup>) „a román ortodox egyház szent akoljába és lelki [...] legelőjére”. A második aktus a Sfântul Spiridon Nou templomban történt, ahol a püspöki Szent Liturgiát az ortodox hierarchia legmagasabb rangú papjai tartották ortodox esperesek és a disszidens görögkatolikus papok jelenlétében. Ennek keretében felolvasták az ortodox egyházba való befogadás zsinati okmányát (amelyet később, 1948. október 18-án ratifikáltak) és [a küldöttek] „Felhívását az ország összes igazhívőjéhez”, amely arra buzdította azokat, hogy kövessék a hithagyók példáját. A ceremónia Justinian Marina pátriárka *atyai* beszédével és a zsinati napló jelenlévők általi aláírásával zárult.

A nyilvánvalóan katolikusellenes összejövetelek szekvenciális lebonyolítása központi szinten a fent leírt forgatókönyvnek megfelelően történt, helyi

<sup>41</sup> *Uo.*, 11. p.

<sup>42</sup> A kolozsvári gyűlés résztvevőit *ipso facto* megfosztották papi tisztségüktől és kiközösítették. A Kolozsvár-Szamosújvár püspöksége vezetőjének, dr. Iuliu Hossu dekrétumával kizárták a Rómával egyesült román görögkatolikus egyházból. Egyesek kétszer kerültek az egyház jogszabályainak hatálya alá, mivel a Kolozsváron kibocsátott kizárási dekrétumtól függetlenül Balázsfalva Apostoli Ügyvivője, dr. Ioan Suciu is kirótt rájuk a kanonikus kiátkozás súlyos büntetését.

<sup>43</sup> A hatóságok szándéka az volt, hogy erre az álzsinatra szimbolikus számú, 38 papot gyűjtsenek össze, ugyanannyit, ahányan részt vettek a Rómával való egyesülést kijelentő zsinaton 1698-ban. Egyes résztvevők útban lemaradtak. Bár a témában született több tanulmányban utalnak erre a tényre, nem találtam hivatalos magyarázatot rá.

szinten viszont akcióbizottságokat létesítettek a hívők megtérítésére és az aláírást elutasító papok feletti nyomásgyakorlása. A vegyes csoportokban részt vevő alprefektusok, papok, polgármesterek, közjegyzők, csendőrök és tanítók arra törekedtek, hogy megmagyarázzák a kolozsvári döntés szerint az ősi ortodoxiára való *visszatérés* jogosságát, és keményen dolgoztak azért, hogy 1948. október 21-ig (jobb lett volna 1948. október 15-ig) megszerezzék a hívők ortodox egyházhoz való visszatérését igazoló aláírások többségét.<sup>44</sup>

Az 1989 után előkerült tanúságtételekből kiindulva négy nagy kategória azonosítható a görögkatolikusok ortodox egyházhoz való *visszatérését* igazoló aláírások megszerzésének módszereiben: meggyőződésből való visszatérés, adminisztratív vagy testi megfélemlítés, hamisítás vagy csalás. Az úgynevezett vallásos egyesítés ezekkel a módszerekkel sem történt egységesen. A tények helytől függően változóan alakultak, a régiók felekezeti átalakítása az érintett szereplők megfontolásaitól és a helyi sajátosságoktól függően valósult meg. A várt eredmény az volt, hogy az állam teljesen átvegye az addig a görögkatolikus közösségek által birtokolt ingó és ingatlan vagyont és a hívőket is, és jelentős részét megossa a román ortodox egyházzal.

A Rómával egyesült román görögkatolikus egyház vagyonának átvétele érdekében tett erőfeszítésekkel párhuzamosan az egyesült püspökök és Balázsfalva, valamint más övezetek és egyházmegyék vikáriusainak, kanonikainak, espereseinek és papjainak többsége elindultak a kálvária rögs útján. Az anyagi és a szellemi veszteségek egyaránt felbecsülhetetlenek. Erre lehet következtetni a hithűségért fizetségként kapott, életfogytiglani fogvatartás és szenvedés éveinek számszerű eredményéből és a görögkatolikus közösségnek a törvényesség keretei közé való visszatérésig, azaz 1989-től a mai napig terjedő egész időszakban az egzisztenciáját bizonytalanul alátámasztó törekény vagyoni realitások elemzéséből. A jogszabály-alkalmazás bonyolultságának egyik lehetséges magyarázata az, hogy a vagyoneelosztás folyamata és a tulajdonok helyzetének módosítása elég sokáig, a hatvanas évekig elhúzódott. Amint említettem, nem volt egy egységes metodológia a *tulajdonos* megváltoztatására. A püspöki katedrálisokat átvették az ortodox főpapok, akik célszerűnek vélték azok újraszentelését, mintha be lettek volna mocskolva. A görögkatolikus érsekség területén levő falvakban és városokban a görögkatolikus templomok ortodox templomokká váltak azáltal, hogy ortodox papok tartották bennük a vallási szertartást főként az 1948 október és november hónapot követő vasárnapokon. Később, az évek során bekövetkező

<sup>44</sup> Nyilvánvaló, hogy ezért a *meggyőződésért* a hatóságok rendelkezésére álló teljes eszköztárat igénybe vették. Például a nagyváradi ortodox egyházmegye espereseihez intézett körlevéllel Nicolae Popovici püspök a Vallásügyi Minisztérium rendelkezéseire hivatkozva kérte, hogy a *visszatérési* folyamat záruljon le 1948. október 15-ig. A papokat e kérésének teljesítésére intve a főpap felhívta a figyelmet arra, hogy ellenkező esetben rosszhiszeműeknek tekintik és ennek megfelelő bánásmódban részesítik az érintetteket. L.: KOM: *i.m.*, 10. p.

szakaszokban módosították a tulajdonok rendszerét is. Paradoxálisan azonban más övezetekben nem változtatták meg az egyházi vagyonok jogállását. Az ortodoxiára való áttérés folyamatának lebonyolításában egyik fontos, a kontextusban említendő aspektus az, hogy bár a görögkatolikus hívők többségükben ellenszegültek felekezetük megszüntetésének, kevés olyan jelentős véres közösségi esemény volt, mint amilyenekre a Szekuritáté által ismert és figyelmesen monitorozott ellenállási központokban – mint például a Szent Bazil Rend szerzeteseinek híres zárándokhelye, a Szatmár megyei bixádi<sup>45</sup> görögkatolikus kolostor – sor került, és a már említett körülmények között nem is volt ahogy ilyenre sor kerüljön a görögkatolikus közösségek lakta földrajzi területen.

1948. október 21-én, az 1698 októberében történt Rómával való egyesülés 250. évfordulójának ünnepe – az adott körülmények között a történelmi értékeket is kisajátítva – a román ortodox egyház szent színódusának fel fogásában az említett vallási egyesülés *törlésének* fényes, pompás ünnepévé vált. Gyulafehérváron számos résztvevő jelenlétében ünnepi *Te-Deum*-ot tartottak a Szentháromság Katedrálisában, amely ezen esemény után „Az Erdélyi Román Egyház Kiteljesedésének Katedrálisa” elnevezést kapta. Majd azonos koholmányok körülményei között folytak le az egyházi nagygyűlés munkálatai (Traian Belaşcu<sup>46</sup> disszidens esperes elnökségével). Sok felszólalás a politikai-nacionalista és vallásos nyelvezet furcsa egyvelege volt, amelyek arra hivatottak, hogy igazolják az igényesen az ortodoxiához való *visszatérés*-nek nevezett önkényességet és igazságtalanságot. Sokatmondó a Gyűlés által elfogadott indítvány, amelyben rögzítették, hogy: „Ma, 1948. október 21-én kétszázötven évvel az után, hogy itt, a román Belgrádban őseink egy része [...] kettétörte az erdélyi románok vallásos egységét és a pápai Rómá-

<sup>45</sup> Bixádon a vagyonjogi vita ma is folyik. 1948-ban a kolostor átvétele céljából érkezett állami hatóságokat egyszerűen elűzték a felháborodott parasztok, akik nem akartak lemondani imahelyükről. 2020-ban, ugyanazon állam hatóságai elutasítják végrehajtani a kolostornak a görögkatolikus egyház részére való visszaadását elrendelő bírói határozatot.

<sup>46</sup> Belaşcu pap felkészítése az ortodoxiához való *visszatérésre* a nagyenyedi fogvatartása idején, 1946–1947 között elkezdődött. A nagyenyedi börtönben többek között a balázsfalvi görögkatolikus teológiai akadémia rektor-helyettesével, Nicolae Lupea pappal, és Nicolae Grebenea (1905. október 25-én született Răşinari-ban, Slănic-Moldova volt légionárius polgármestere, aki 2006. július 2-án hunyt el) ortodox pappal, aki ezen információt szolgáltatja. L.: GREBENEA, Nicolae: *Amintiri din întinerie*, elektronikus változat, vol. I, 469. p. Megjegyzendő, hogy a lelkiállapot hasonló *felkészítését* más papi személyzet esetén is gyakorolták a korban. Szintén a nagyenyedi börtönben tartották akkoriban fogva Gheorghe Dănilă és Ioan Vultur kanonokot, valamint a balázsfalvi elit képviselőit: Augustin Folea, Rusu Traian vagy Adrian Nyerges. Ez utóbbiakat a Szebeni Sziguránca Regionális Felügyelőségének a Balázsfalvi Sziguránca Szolgálathoz intézett, 1947.07.25-i 1377. számú jegyzete alapján tartóztatták le. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 5157. számú dosszié15. f.

val egyesült, mi, a klérus és a nép, Erdély, Kőrösvidék és Máramaros összes erdélyi román görögkatolikusának képviselői, [...] őseinknek az 1848-ban a Szabadság Mezején elhangzott parancsára hallgatva, az összes jóhiszemű román mindenkori példamutató ösztönzését követve, Nicolae erdélyi metropolita őszentségének 1948. májusi felszólítására és az ortodox egyház elöljárója, Justinian őkegyelme atyai felhívása által indítatva [...]»a 430 görögkatolikus egyházfő küldötteinek az 1948. október 1-ji Kiáltványa, valamint ugyanazon egyházzolgák 1948. október 3-i felhívása[...]« mély jelentőségének tudatában kijelentjük, hogy örökre megszakítunk bármiféle kapcsolatot a Vatikánnal és a pápai Rómával, hogy teljes lényünkkel beépüljünk a román ortodox egyházba [...]»hogy gyermeki szeretettel alávetjük magunkat ortodox egyházunk szent zsinata valamennyi határozatának. Mától az összes románok EGYEK vagyunk az igazságot hirdető hitben, EGYEK népünk állhatatos szolgálatában és EGYEK drága Román Népköztársaságunk új életparancsának hű teljesítésében. Őszinte köszönetünket fejezzük ki Justinian pátriárka őkegyelme és a szent zsinat tagjai előtt a szülői szeretetért, amellyel felkarolták tiszta akaratunkat és óhajainkat. Az RNK elnöksége tagjai és a kormánytagok előtt hálával tisztelgünk a nép összes fia számára biztosított szabadságokért, amelyek lehetővé tették a román egyház újbóli egyesülését. Mindezekért a jótettekért Istent »dicsőítjük«.

A Rómával egyesült román görögkatolikus egyház *de facto* megszüntetését az 1948. december 2-án, csütörtökön közzétett 1948. december 1-ji 358. számú dekrétum előírásaival szentesítették. A jogtalan és igazságtalan adminisztratív intézkedést kezdeményező négy felelős, az RNK prezídiumában levő dr. C. I. Parhon és Marin Florea, illetve Stanciu Stoian vallásügyi miniszter és Avram Banciu igazságügyi miniszter által aláírt két cikkben „kikötötték a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház törvényes létezésének megszüntetését, és elrendelték vagyona szétosztását a román állam és a román ortodox egyház között. A felelősök csoportjából megemlíthetjük Gheorghe Gheorghiu-Dej<sup>47</sup> kommunista politikai vezetőt. A már említett felróható gesztusok közül visszatérek az új Alkotmány 1948. áprilisi megszavazásával kapcsolatos vitákon tanúsított magatartásra. Stanciu Stoian<sup>48</sup>, egyetemi professzor, vallásügyi miniszter vétsége tekinthető a legsúlyosabbnak.

<sup>47</sup> Az állam új alaptörvénye Dejt a Minisztertanács alelnöke minőséggel ruházta fel, mely kétségtelenül a számára létesített új tisztség. Ugyanakkor a Monetáris Helyreállítási és Stabilizációs Bizottság elnöke, a Legfelsőbb Gazdasági Tanács elnöke volt, ez utóbbi minőségben egybehangozta a gazdasági és pénzügyi minisztériumok tevékenységét. A felelősség következképpen rá hárult, a kormány egyik *főője* minőségben. L.: *Arhivele Naționale ale României, i.m., vol. I – 1948, București, 2002, VIII. p.*

<sup>48</sup> Justinian Marina, az ortodox egyház pátriárkájának felavatása alkalmával tartott beszédében, 1948 júniusában elfogadhatatlanul epés hangnemben ismét nyilvánosan támadta a Vatikánt. Stoian professzor, mintha Gheorghiu-Dej beszéde inspirálta volna, a pápai államot „a nemzetközi reakció szolgálatában álló vallásos eszköznek” nevezte. A vallásügyi miniszterről L.: 33. lábjegyzet.

Később, 1948. december 27-én a román állam kibocsátotta az 1748/1948. számú minisztertanácsi határozatot a görögkatolikus egyház tulajdonában volt anyagi javak szétosztásáért felelős parlamentközi bizottság összetételéről. Téves, sőt rossz szándékú lenne azt hinni, hogy ez a bizottság egyáltalán nem működött. Elég sok levéltári anyag kétségtelenül bizonyítja, hogy a bizottság összeült és a létrehozását követően azonnal elkezdte munkálatait. Például az 1949. január 6–21-i időszakból több olyan jegyzőkönyv származik, amelyet azzal a szándékkal készítettek, hogy a „volt görögkatolikus” egyház szervezeteinek ingó és ingatlan vagyonát odaadják a központi szerveknek és „az egyház általános érdekei” szolgálatába állítsák. Mi több, a szóban forgó jegyzőkönyvek megfogalmazásából kitűnik, hogy a hatóságok 1948 októbere előtt, azaz a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház felszámolásának dekrétummal való elrendelése előtt elindították a formalitásokat a javak elosztása érdekében. A Rómával egyesült román görögkatolikus egyházat visszaéléssel megfosztották teljes anyagi vagyonától, függetlenül attól, hogy azok püspöki katedrálisok, templomok, kolostorok, iskolák vagy a társadalmi kihatású jótékonyági tevékenységeket folytató egyesületek székhelyei, szabadidő-létesítmények vagy erdők voltak.

Az 1948-as vészterhes év számos eseményéről és momentumáról találunk írásos emléket, mint például Adrian Teodorescu pap sorai az üldözés kirobbanásáról<sup>49</sup> a balázsfalvi metropolitai központban. A balázsfalvi „Szentháromság” katedrális 1949–1988 közötti plébánosa ortodoxiára áttért görögkatolikus pap volt, aki az 1989-es események környékén bekövetkezett halála előtt kis idővel visszatért a görögkatolikus hitre. A gyulafehérvári román ortodox püspökségen bejegyzett 1986.09.19-i 213. számú jelentésben az adott események következtében ortodox esperessé vált egykori görögkatolikus pap lejegyezte a történelmi eseményeket, amelyek rányomták bélyegüket az ortodox egyház kötelékében teljesített papi missziójának kezdetére: „A Küküllők egymásba torkollásánál fekvő csendes román kulturális és egyházi központ a forradalom teljében volt. A templomokat, a múzeumokat kifosztották, a könyvtárak és a levéltárak lángok martalékává váltak. A balázsfalvi Metropolitai Központnak a városból eltávolított egyházi személyzete személyes dolgai a fosztogatók kezébe kerültek. Még a balázsfalvi főpapi kápolna alagsorában található fülkéket is feltörték a fáradhatatlan kincskeresők, és szentségtelenítették a földi maradványokat”.

Érdemes megemlíteni azt is, hogy a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház balázsfalvi és egész romániai vagyonának szétszórásával járó,

<sup>49</sup> 1948. október 1-re vonatkozóan a szakirodalomban talált számos elnevezés közül a *Nagypéntek*-et vélem a legkifejezőbbnek a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház vonatkozásában, amellyel öszentsége dr. Ioan Suicu püspök írásaiban találkozunk. Kiegészítő részlet, hogy annak az évnek a naptára pénteki napot jelöl az adott dátumra.



a politikai hatóságok<sup>50</sup> által hitelesített, megszervezett, patronált vagy eltúrt rablás teljes jogú haszonélvezői között Teodorescu esperes a Román Pátriárkát is megemlítette. A vagyonkezelési jelentésben az említett egyházfő azt írja, hogy a Román Pátriárkának: „átadtam 6 rend arany és ezüst szálakkal hímzett püspöki öltözetet, egyesek kiváló állapotban voltak, 5 püspöki süveget, egy püspöki botot, 14 festményt a balázsfalvi görögkatolikus püspökök portréjával Atanasie Angheltól dr. Valeriu Traian Frențuig”.

Az eseményt két perspektívából kell elemezni. A görögkatolikus hierarchia ellenezte a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház létezésére kiható kormányintézkedéseket, az egyház integritása nem képezhette egyezkedés tárgyát. A papság esetében viszont, amelynek adminisztratív felépítése és elterjedtsége a metropolitai területen nem volt egységes, *hibák* mutatkoztak. Mindezek az elcsúszások 1948. október 1-je kapcsán csak egy elhanyagolható létszámot jelentettek: mint a kolozsvári egyesülési zsinat, egy nevetséges páródia résztvevői. Ezeket a zsinati résztvevőket, amint ők maguk is állították, csak „423 görögkatolikus kanonok, esperes, tanár és pap”<sup>51</sup> hatalmazta fel a szinte kétezer görögkatolikus román pap közül, akik több mint másfél millió görögkatolikust szolgáltak. Kétségtelenül létezik magyarázat e kompromisz-

<sup>50</sup> Sajnos sok tettes ismeretlen, tetteik terhére sírjukba viszik magukkal.

<sup>51</sup> „Mi, alulírott papok, Isten és népünk lelkiismerete előtt felelősek, az 1948. október 1-i papi szent zsinatra összegyűlve az ismertetett valamennyi áldott céllal, elhatároztuk és végrehajtottuk az anyánk ölére, az Ortodox Egyházba való visszatérésünket. Az iránzatok, a román görögkatolikus egyház papjai és népe iránti határtalan testvéri szeretetünkkel kérünk és ösztönzünk, hogy kövessétek példánkat bizalommal, ezáltal a nép jó szolgáltnak, Isten méltó fiainak bizonyulva. A román ortodox egyház ölébe visszatérve, amelytől két és fél évszázada ideiglenesen elváltunk, mindannyiunknak nyugodt lesz a lelkiismeretünk, hogy e történelmi aktsussal Isten akaratát is teljesítjük, aki azt akarja, hogy mi és a nép nagy érdekei egyek legyenek.

Igy cselekedve, legyetek megbizonyosodva arról, hogy Hazánktól jót érdemlünk, Isten pedig megáld.

A ti jóakaróitok: Traian Balașcu, esperes; Nicolae Jangalău, esperes; Aurel Brumboiu, esperes; Petru Vancu, pap; Virgil Moldovan, pap; Zaharie Hentea, pap; Paul Madincea, pap; Laurențiu Pop, pap; Ion Onișor, pap; Ion Cisteian, pap; Petru Pop, pap; Zaharia Borzea, pap; Alexandru Stupariu, pap; Emil Colceriu, pap; Septimiu Sântoma, pap; Emil Mureșanu, junior, pap; Cornel Cernescu, pap; Teodor Ploscariu, pap; Ioan Vătu, pap; Constantin Pușcașiu, pap; Victor Traian Pop, pap; Mircea Filip, pap, dr. Cornel Pop, pap; Roman Nemeș, pap; Victor Lenciu, pap; Octavian Gherasim, pap; Sabin Truția, pap; Vincențiu Poruțiu, pap; Andrei Coman, pap; George Zagrai, pap; Ioan Florea [másodpap Brassóban], pap; Ioan Andrașiu, pap; Victor Negrea, pap; Alexandru Fărăcașiu, pap; Ioan Pop, pap; Glodean Dumitru, pap. A fenti küldöttség 423 görögkatolikus kanonok, esperes, tanár és pap meghatalmazásával bír”. Már akkor elkezdődtek a meghamisítások. A Nagyszebenben 1948. október 7-én kiadott 7367/1948. számú körlevél, amelyben Nicolae Bălan érsek és metropolita örömét fejezte ki a *visszatérés* kapcsán, 38 zsinati papról és 433 meghatalmazottról beszél. Két vélhető magyarázatra hivatkozhatunk: az események nem az előzetesen megállapított forgatókönyv szerint történtek vagy a fejlemények figyelmen kívül hagyták a terveket.

szumokra, amelyeket külön, esetenként tanulmányozva lehet tisztázni. Egy dolog bizonyos, hogy függetlenül attól, hogy *megtértek* vagy *megnemtértek*, a papok nyilvánvalóan elégedetlenek voltak. Annyira felháborodottak, hogy a Szekuritáté fáradtság nélkül ismerte a realitást. A helyzetet többek között a Szebeni Regionális Népbiztonsági Igazgatóság 1949. december 21-i 13/36503. számú jegyzete is tükrözi. A dokumentum lényegében a központi elnyomó szerveket tájékoztatja a Kisküküllő megyei klérus lelkiállapotáról, mely terület az egyesülés elleni düh által feldúltan hűséges maradt a görögkatolikus egyházhoz. A dokumentum szövegét a hírhedt kínvallató, Gheorghe Crăciun<sup>52</sup> alezredes fogalmazta meg, aki összetéveszthetetlen módon és stílusban hosszú részletekben mutatta be több hithű vagy volt görögkatolikus pap állásfoglalását és magatartását, amelyekről megfigyelések során vagy különféle körülmények között szerzett tudomást. Az ilyen jellegű anyagok megfogalmazásában természetes módon neveket is említenek. Ezek között fellelhető Adrian Teodorescu *megtért* pap, Balázsfalva püspöke, és Dumitru Neda ellenálló kanonok neve.<sup>53</sup>

<sup>52</sup> Megemlítem itt, hogy a hírhedt kínozó 1913. július 24-én született a Kolozs megyei Szamosújvárnémetiben, apja Nicolae, anyja Floarea, görögkatolikusok, és 2001-ben Bukarestben halt meg. Észak-Erdély átadásáig (1940. augusztus 30.) kazánmunkás volt a kolozsvári vasutas műhelyekben. Majd Szekuritáté-tiszt lett, szakmai karrierje a következőképpen alakult: 1948–1951 között a Szeben megyei Szekuritáté, 1951–1952 között a Craiova megyei Szekuritáté, 1952–1953. július 15. között a Konstanca megyei Szekuritáté, 1953. július 15. – 1954. augusztus 31. között Bukarest municípium Szekuritátéja, 1954. augusztus 31. – 1958. szeptember 1. között a Brassó megyei Szekuritáté, 1958. szeptember 1. – 1964. december 1. között a nagyenyedi börtön parancsnoka volt. 1964. december 1. – 1967. szeptember 1. között a Szekuritáté III. Igazgatóságán dolgozott, tiszti karrierje végéig pedig, 1967. szeptember 1. – 1969. október 31. között a Szekuritáté I. Igazgatóságán. Ezredes rangban helyezték tartalékos állományba 1969. október 31-én. Akkoriban a Szekuritáté Szebeni Regionális Igazgatóságának főnöke felelősséggel tartozott a tevékenysége folyamán az emberi jogok és szabadságok ellen elkövetett megannyi kegyetlenségért. Ugyanakkor ő volt az egyetlen, aki ellen a kommunizmus bukása után pert indítottak ezen óriási erkölcsi felelősség miatt. Megkönnyebbülésére és azok megkönnyebbülésére, akik mímelték, hogy ítélkezni akarnak felette, meghalt még mielőtt az emberi igazságszolgáltatás előtt felelt volna bűneiért.

<sup>53</sup> „Szebeni Népbiztonsági Regionális Igazgatóság – A Népbiztonsági Főigazgatósághoz ...megállapítható, hogy a Kisküküllő megyei ortodox és katolikus klérus [sic!] kedvetlenül vélekedik Bălan metropolitának a papsággal szembeni diktatórikus és brutális magatartásról, azt állítva, hogy miatta nem lehetett jó körülmények között megvalósítani a két egyház egyesítését, mivel a papság nem kedveli a metropolitát. Így véli a megye papjainak többsége, aki a metropolitában nem a magatartásával példaként szolgáló egyházfőt látja, hanem egy erkölcstelen diktátort, aki csak saját anyagi érdekeit követi, saját kedvtelése céljából, szolgálkkal véve körül magát és eltávolítva a becsületes, tehetséges embereket. Bălan metropolita magatartását összehasonlítva más püspökök magatartásával, a volt görögkatolikus Teodorescu Adrian ortodox esperes és a szintén balázsfalvi Neda Dumitru ellenálló kanonok azt mondja, hogy ha Bălan metropolita is úgy viselkedne a papsággal, mint Herenianu püspök Romanban, aki

*A püspöki kar és a reprezentatív klérus letartóztatása*

Általában az 1948. december 1-jén kiváltott hatás három különböző szemszögből vizsgálható. Az első, amely kitűnik, kétségtelenül a politikai vezetőség kemény, elnyomó magatartása. A második, amit azokban az időkben sejtteni lehetett, a román ortodox egyház hierarchiája többségének a kettőssége. A Rómával egyesült román görögkatolikus egyház vezetői és papjai számára azonban az egyházuk normális egzisztenciájára visszafordíthatatlanul kiható 1948. évi események tagadhatatlanul vallási üldözést jelentettek. Határozottan, világosan és méltóságteljesen többször is kijelentette ezt élő szóban, a letartóztatása környékén tartott prédikációiban, illetve nyilvánvalóan írásban is, dr. Ioan Suciú püspök öszentsége. „...az egyetlen szó, amivel meg tudjuk nevezni a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház, illetve a papok és hívők ellen intézett akciót: üldözés. [...] Számos esperest elzártak a Szekuritáté szervei, más papokkal együtt, akiknek száma napról napra nő, ugyanazon vallási okból...”<sup>54</sup>. Nyilvánvaló, hogy a teljes görögkatolikus püspöki kar ezt a felfogást vallotta magatartásában és nyilatkozataiban. Bizonyítékul szolgálnak az adott szinte tíz hónapos időszakban tartott püspöki konferenciákon és összejöveteleken hozott döntések.

A letartóztatás és a tényleges fogvatartás időszaka következett. Erőfeszítéseim ellenére nem sikerült teljesen kizárnom azokat a fehér foltokat, amelyek továbbra is beárnyékolják a püspökök letartóztatásának fejezeteit. Egy ilyen igazságügyi-adminisztratív intézkedés érdemben, a jogok tiszteletben tartásának kétséges feltételei között is, némi törvényességi szándékot feltételezett. És feltételezhetően egy potenciális ellenállási mozgalommal is számoltak. Eddig több változat kering a görögkatolikus püspökség fogvatartásának momentuma és eljárásai kapcsán. A legtöbb azt feltételezi, hogy a püspököket egyazon napon, de eltérő órákban tartóztatták le. Mások állításaiban a görögkatolikus püspökök letartóztatásának dátuma nem esett egybe. Hajlok ezt az utóbbi állítást elfogadni, több megfontolásból. Elsősorban a fogvatartás különböző helyeken történt. Gyakorlatilag az adott időszakban a parancsokat és rendelkezéseket továbbító technika kezdetleges szakaszban volt. Tehát nem lehet a fogvatartási akciók szinkronizálásáról beszélni a fogalom mai értelmében. És végül, de nem utolsó sorban, nem kell túlbecsülni az adott pillanatban a Szekuritáté állományában működő emberi tényező minőségét.

---

népszerű hírében áll és segíti a papságot, akkor az egyesülés jobb körülmények között sikerült volna... Ilyen értelemben Neda Dumitru görögkatolikus kanonok azt mondta, hogy a metropolita posztra a legalkalmasabb Ghiuş [Benedict s.n.] archimandrita lett volna a Patriarchátusról, akinek sikerült volna megváltoztatni az ellenálló görögkatolikusok magatartását és akinek a magatartása a romani Herenianu püspökével azonos”.

L.: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 5331. számú dosszié, 253–254. f.

<sup>54</sup> Uo.,

Következésképpen, bár új információkat azonosítottam, amelyek nem támasztják alá az első hipotézist, és elégséges ok létezett a valós voltakétes bevonására, az új referenciák nem határolják körül szigorúan a letartóztatások szakaszait. A következőkben megpróbálom összefoglalni a letartóztatások szakaszait anélkül, hogy elmélyülnék ezek részletes, akár kronológiai elemzésében is:

| Sor-szám | A letartóztatás                                |                |         |             |          |
|----------|------------------------------------------------|----------------|---------|-------------|----------|
|          | Személy egyházi rangja és neve                 | dátuma         | napja   | helye       | órája    |
| 1.       | Ókegyelme<br>Dr. Valeriu Traian Frențiu        | 1948.10.29.    | péntek  | Nagyvárad   | 01.00    |
| 2.       | Dr. Iuliu Hossu <sup>55</sup><br>őszentsége    | 1948.10.29.    | péntek  | Bukarest    | 01.30    |
| 3.       | Dr. Ioan Bălan<br>őszentsége                   | 1948.10.29.    | péntek  | Lugos       | délután  |
| 4.       | Dr. Alexandru Rusu <sup>56</sup><br>őszentsége | 1948.10.29.    | szombat | Nagybánya   | ?        |
| 5.       | Dr. Ioan Suci <sup>57</sup><br>őszentsége      | 1948.10.26-27. | szombat | Balázsfalva | 01.00(?) |
| 6.       | Dr. Vasile Aftenie<br>őszentsége               | 1948.10.29.    | péntek  | Bukarest    | ?        |
| 7.       | Dr. Tit-Liviu Chinezu <sup>58</sup><br>esperes | 1948.10.29.    | péntek  | Bukarest    | ?        |

<sup>55</sup> A DGSP III. hivatalának 1948.10.28-i 6700. számú küldetési és kutatási parancsa alapján a II. számú csapat tartóztatta le, amelynek tagjai Iavorschi Gh., Baroncia Victor és Dragomir Nelu. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információ állomány, 736. számú dosszié, vol. IV, II. rész, 307. f.

<sup>56</sup> A.C.N.S.A.S., „P” büntetőjogi állomány, 13277. számú dosszié, vol. 2, 38. f. „Nagybányáról úgy mentem el, hogy a Szingurancának egy egyszerű Nyilatkozatot teszek, tehát nem hoztam semmit magammal, és így érkeztem ide (a dragoslavelei láger n.n.), Szatmáron, Nagyváradon és Bukaresten keresztül”. Dr. Alexandru Rusu püspök kézzel írott, Teohari Georgescu miniszterhez címzett beadványa.

<sup>57</sup> A görögkatolikus püspökök közül elsőként letartóztatott Dr. Ioan Suci, Balázsfalva apostoli ügyvivőjét a Balázsfalvi Görögkatolikus Román Metropolia 3544/1948. számú, a Minisztertanács elnöksége számára küldött átirata alapján tartóztatták le. Egy tiltakozó levél volt a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház papjaival és híveivel szemben alkalmazott intézkedések kapcsán. A letartóztatási parancsot 1948. október 26-án már kibocsátották. Meg kell említeni Marian Jianu belügyminiszter-helyettes határozatát: „Pintilie elvtárs. 1. Ezt a Suciut menesztették a püspöki tisztségből, és ennek ellenére a fogatosított intézkedésnek való ellenszegülés jeleként püspökként ír alá. 2. A rendszer ellen lázítja a lakosságot és hazug kijelentéseket tesz. 3. Csendháborítás és rendzavarás céljából összegyűjti a népet és a törvények ellen lázít. Be kell hozni és a rendszer ellenségeként ki kell hallgatni”. A letartóztatásra az 1948.10.26-i 5 S/55496. számú rendelet alapján került sor: „A kapcsolati csoport felé a Szebeni Regionális Szekuritáté Igazgatósága »Fogatosítsanak intézkedéseket Suci püspök letartóztatására. M. Dulgheru ezredes«”. Egy nappal később „1948.10.27-i 5 S/55496. [...] közöljék sürgősen, 12 órán belül, az 1948.10.26-i 5 S/55496. számú parancs eredményét, titkosítva... M. Dulgheru ezredes”. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információ állomány, 5331. számú dosszié, 203. f., 204. f. és 205. f.

<sup>58</sup> Dr. Vasile Aftenie püspököt és dr. Tit-Liviu Chinezu esperest az I. csapat tartóztatta

A szenvedés második szakasza az adminisztratív fogvatartás az ad-hoc lágerrekké alakított különböző helyeken. Ez is nyilvánvalóan lekövetkeztethető legalább két vagy három egybevetett dokumentumforrásból<sup>59</sup>:

a. az 1948. október 29. – 1949. október 31. közötti időszak a Belügyminisztérium tömlöcében/celláiban (a Belügyminisztérium 1946–1958 között abban az épületben működött, amely 1958–1989 között a kommunista párt Központi Bizottságának, majd 1990 és 2006 március 27. között Románia Szenátusának a székhelye volt);

b. az 1948. október 31. – 1949. február 26. közötti időszak a Muscel megyei (ma Argeș megye) dragoslavelei pátriárkiai villában ad-hoc szervezett lágerben.<sup>60</sup> Itt a görögkatolikus főpapot Justinian Marina pátriárka vizsgálta ki. Az első látogatást 1948. október 14–15-én egyedül tette meg, a másodikra pedig, 1948. december 3–4-én elkísérte őt Teoctist Arăpașu<sup>61</sup> patriarchatusi püspöki helytartó. A görögkatolikus román püspöki kar a látogatás során ismerte meg a 358/1948. számú dekrétum részleteit<sup>62</sup>, és ekkor küldte el a kommunista hatóságoknak a romániai vallási élet ellen irányuló súlyos merénylettel kapcsolatos első tiltakozó beadványát. Ez nem győzte meg a hatóságokat, hogy megváltoztassák a már megtett intézkedéseket. Sőt, az állam repressziós akcióinak fokozódását váltotta ki. Folytatódtak az akciók a görögkatolikus felekezet adminisztratív struktúráinak lerombolására. Az intézkedést az ország egész területén alkalmazták, de elsősorban ott, ahol ellenállásra számítottak<sup>63</sup>.

le, amelyben részt vett: Petrache Petre, Marin Vasilie, Enache Ioan és Dâmbu Vasilie. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 736. számú dosszié, vol. IV, II. rész, 304. f. Hossu püspök és utóbbi kettő esetében a küldetési parancs pontosítja, hogy keresni kell „lőfegyvereket, robbanóanyagot és az állam rendjét és biztonságát érintő dokumentumokat, különös figyelemmel a jegyzetekre, az egyénnél található jegyzetfüzetekre és naptárakra”. Ugyanakkor az a megjegyzés is szerepel, hogy a Belügyminisztérium fogságában vannak. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 736. számú dosszié, vol. IV, II. rész, 306. f.

<sup>59</sup> E források egyike: az Apostoli Nunciatúra Régensének, Aloysius Gerald Patrick O'Hara érseknek a nevére nyitott megfigyelési dosszié. L.: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 235880. számú dosszié, O'Hara Gerald Patrice nevére (a Szekuritáté ügynökeinek írásmódjával és nyelvezetén, ugyanazon személyről van szó), vol. I és II.

<sup>60</sup> A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 736. számú dosszié, vol. IV, II. rész, 219. f. Az őrizetet Ionică alhadnagy által vezetett 36 fegyveres katona biztosította. L. továbbá: A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 5595. számú dosszié, vol. 1, f. 93, Emilia Sbie-rea nyilatkozata és A.C.N.S.A.S., „P” büntetőjogi állomány, 13277. számú dosszié, vol. 1, 35. f.: „1949. március 13–24. – Szigorúan titkos – REFERÁTUM – RUSU ALEXANDRU volt görögkatolikus püspök a Muscel megyei Dragoslavele községben található pátriárkiai villában van fogvatartva...”.

<sup>61</sup> ANIC, fond MAI/DGP, dos. 75/1946, 407. f.

<sup>62</sup> A Nagy Nemzetgyűlés elnökségének dekrétumát, amellyel törvényen kívül helyezték a Rómával egyesült román görögkatolikus egyházat, 1948. december 2-án tették közzé.

<sup>63</sup> A dr. Vasile Aftenie őszentsége megfigyelési anyagaként azonosított dosszié a 154136. számot viseli az I. információs állományban, és részletes információkat tartalmaz a püspök életének utolsó szakaszáról. A dossziében található legtöbb adat és hivatkozás



A tiltakozás fölött eltekintettek, a szerzők nem kaptak választ, a hatóságok fenntartották az adminisztratív fogvatartás intézkedését. A görögkatolikus főpapokat a klérus vezetőivel: a püspökökkel együtt letartóztatott kanonokokat, teológiatanárokat és espereseket a Căldărușani-i ortodox kolostorba küldték. Őket addig a Neamț kolostor mellett a hatalom által ideiglenesen felállított lágerben tartották fogva.

c. az 1949. február 26/27. – 1950. május 24. közötti „egy év és három hónapnyi”<sup>64</sup> időszak *kényszerszállás* a Căldărușani-i kolostorban. Bár akarattuk ellenére tartották őket itt, a görögkatolikus papok számára nem volt megtiltva a letartóztatásuk előtti személyes szükségleteiknek és szokásos gyakorlataiknak megfelelő napi program betartása, főként a lelki vonatkozású vetület. Például, rendkívüli körülmények között püspököket szenteltek, mindenben követve az Apostoli Nunciatúra Régense, O’Hara<sup>65</sup> érsek által előzetesen rendelkezésre bocsátott szentszéki szabályokat. A püspöki kar rangidőse, dr. Valeriu-Traian Frențiu őkegyelme Ioan Chertes papot és dr. Tit-Liviu Chinezut, Bukarest görögkatolikus esperesét püspöki rangra emelte.

A Căldărușani-i kolostorból két főpapot kihallgatásra vittek feltételezett vétségeikért. Az első, aki a kényszerlakhelyet a bukaresti belügyminisztériumi székhely utcicéllal elhagyta, dr. Ioan Suciú püspök, Balázsfalva apostoli ügyvivője volt.<sup>66</sup> Azzal gyanúsították, hogy szoros kapcsolatban áll az amerikai katonai misszió tagjaival. Az amerikai katonák és a hegyekben bujdosó fegyveres ellenállás közötti kapcsolatból hiányzott egy láncszem, s a hatóság-

---

azonos azzal, amit Kolozsvár-Szamosújvár egyházmegyei püspöke, a román koncentrációs térsg kényszerű emlékirója könyvében bemutat. Idézek itt az 1949. február 11-i 132/17579. számú jelentésből: „A Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Vasile Aftenie, Ioan Bălan és Ioan Suciú püspökök 1948. december 11-i beadványával kapcsolatban, amelyet Traian Frențiu jóváhagyásával a Pitești DRSP főigazgatóságához [...] december 17-én 73579. számmal adtak be, a következőkről számolunk be tisztelettel: Mivel e püspökök együttes jelenléte nem tesz mást, minthogy konokabbá tegye őket és megerősítse elhatározásukat, hogy ne kövessék az ortodoxiára visszatérő görögkatolikus lakosság többségének példáját, véleményünk szerint szét kell választani őket...”. A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 29. f.

<sup>64</sup> Uo., 200. p. Ugyanolyan értelemben L.: A.C.N.S.A.S., „P” büntetőjogi állománya 13277. számú dossziéját, vol. 2, 54. f.: „DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SECURITĂȚII POPORULUI Nr. 523/157.691 28. Dec. 1949/ 29 Dec. 1949 (stampilă) Rendeljenek el intézkedéseket, hogy nevezett ALEXANDRU RUSU püspök, jelenleg fogvatartott a Căldărușani-Ilfov kolostorban, legyen azonnal a Belügyminisztérium börtönébe hozva”. Mindezen pontosan megnevezett esetekben és helyzetekben tökéletes a hasonlóság a megjelölt emlékirat-források és a Szekuritáté levéltárából származó adatok között, gyakorlatilag igazolva egymást az egybeesésükkel.

<sup>65</sup> L.: A.C.N.S.A.S., „P” büntetőjogi állomány, 13278. számú dosszié, vol. 11, 34. f.

<sup>66</sup> A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 29. f.: „Ioan Bălant és Ioan Suciut, a rendszer javíthatatlan ellenségeit el kell szigetelni egy-egy megközelíthetetlen kolostorban, és el kell lehetetleníteni számukra, hogy kapcsolatba kerüljenek a lugosi és balázsfalvi volt tartózkodási helyeikkel, ahol még léteznek az egyesülést ellenző kompakt csoportok”.

gok ezt többek között dr. Suciu püspöknek igyekeztek tulajdonítani. Ugyanakkor azzal is gyanúsították, hogy olyan röpcédulákat gyártott és terjesztett, amelyekben elítélte a kormány által a felekezetek ellen hozott intézkedéseket. Arra hivatkoztak, hogy Dragoslavelén annak a kanapénak a bélésében, amelyen Suciu aludt, a püspök távozása után sok dokumentumot találtak. Néhány nappal később, 1949. május 25-én dr. Vasile Aftenie<sup>67</sup> püspökhelytartót is elvitték a Belügyminisztérium gyászos székhelyére. Bukarest helytartója azért került a Szekuritáté V. igazgatóságának célpontjába, mert feltételezhetően korábban csatlakozott a Nemzeti Ellenállási Mozgalomhoz.<sup>68</sup> Dr. Alexandru Rusu, Máramaros görögkatolikus püspöke is egy jogi színlelésnek volt alávetve még az adminisztratív fogvatartási intézkedés foganatosítása előtt. Őt is elvitték Căldărușaniból, hogy ugyanabban a gyászos belügyminisztériumi helyiségben kivizsgálják azért, mert „valutakereskedelemmel foglalkozott, [...] és pontosan meg lett állapítva, hogy megszegte a kereskedelmi jogszabályokat”<sup>69</sup>. A kemény vizsgálatnak mind a három püspök ellenállt, egyik sem árulta el az általa hirdetett hitet. Viszont a három görögkatolikus román főpap közül csak kettő élte túl a kínzásokat. Gyulafehérvár és Fogaras görögkatolikus román érsekségének fő helytartója, dr. Vasile Aftenie, aki a letartóztatásáig a Polona utca 38. szám alatt lakott Bukarestben, 1950. május 10-én halt meg a Văcărești börtönben.<sup>70</sup>

<sup>67</sup> A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 29. f.: „az információk szerint kapcsolatban állt szubverzív szervezetekkel”.

<sup>68</sup> Aftenie püspök szabadságvesztéses utazása kapcsán megemlítendő egy *személyi lap* tartalma, az utolsó a Szekuritáté által készítették közül. A püspök halálának napján, 1950. május 10-én 523. számmal iktatott dokumentum tisztázza a püspök életének utolsó momentumait, amelyekről az említett dosszié beszél. „AFTENIE VASILE püspök 1949 májusáig tartózkodott Căldărușaniban, amikor egyedül áthelyezték egy sinaiai (Prahova megye) kolostorba, ahol hozzávetőlegesen 10 napot tartották, majd a D.G.S.P.-re vitték. AFTENIE VASILE püspök kapcsán a vizsgálatok a következőket eredményezték: 1947 tavaszán AUREL MĂRGINEANU ügyvéd bemutatta neki a »Nemzeti Ellenállási Mozgalmat«, elmondva, hogy a szervezetet a rendszerrel elégedetlen elemek alkotják... Szintén MĂRGINEANU 1947 tavaszán AFTENIE VASILE püspöknek átadott egy emlékiratot, amelyet adjon át a Pápai Nunciatúrának, majd a Nunciatúra küldjön meg a Vatikánnak. ...Nyilatkozataiból következik tehát, ami a dossziében van, hogy részt vett a »Nemzeti Ellenállási Mozgalomban« az által, hogy rölapokat kapott ettől a szervezettől és elfogadta, hogy az emlékiratot továbbadja a Nunciatúrának. Fenti vizsgálat alatt állt...” A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 136–138. f.

<sup>69</sup> A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 29. f.

<sup>70</sup> „Folyó év március 25-én egyik keze és egyik lába lebénult. Folyó év március 27-én beutalták a Văcărești börtön kórházába azzal a megjegyzéssel, hogy részesítsék orvosi gondozásban. Folyó év május 9-ről 10-re virradólag nevezett AFTENIE VASILE elhunyt.” A.C.N.S.A.S., „I” információs állomány, 154136. számú dosszié, 136–138. f. Az adott körülmények között ő lett az első áldozat a hitükért életüket adó görögkatolikus püspökök közül. Lelkiismeretét a legkisebb kételkedés se árnyékolta be. Makacsul kiállt a hatóságok által imázsának megcsorbítására és akaratának leküzdésére felhasznált

d. az 1950. május 25. – 1955. január 4. közötti „négy év, hét hónap és 11 nap”<sup>71</sup> alatt, „36 katolikus pap és egy ortodox pap”<sup>72</sup> a politikai foglyoknak fenntartott máramarosszigeti börtön<sup>73</sup> vendége volt, a két világháború közötti politikai és katonai elittel, a román értelmiség képviselőivel, az életben maradt öt görögkatolikus püspökkel együtt. Egyetlen vétségük az volt, hogy életüket meghatározta a román nép évszázados vágya, a román egységes állam megteremtése és – ugyanabban a kontextusban – felróható volt nekik, hogy hozzájárulhattak és részt vehettek e vágy megvalósításában. Ily módon ezek az igazi hősök egyszerű statisztikai számokká váltak, amelyekkel ritkán végeztek műveleteket, a szabadságoknak és állampolgári jogoknak a kommunista Romániában való betartásának példamutatására. A görögkatolikus püspökök méltóságteljesen és derűsen fogadták a papi és püspöki kitüntetésektől való lemeztelenítésüket. Megfosztották őket elementáris külső tulajdonságaiktól, amelyek megkülönböztetik az embert az állattól, nemkülönben saját ruháiktól és intim fehérműviükétől. Félelmetes gonosztevők öltözékébe bújtatva kénytelenek voltak méltóságukon aluli tevékenységeket végezni, melyek közül egyesek meghaladták a fogság idején megmaradt fizikai képességeiket. Ezen idő alatt szigorú kivégzési rezsimben éheztek, hidegben tartották és traumát okozó testi fenytésnek vetették alá őket.<sup>74</sup>

komplex kísértések sorozata ellenére. Lelkére nem hatottak, de testét kínvallatással összetörték, a vadul alkalmazott kínzóeszközök mély nyomot hagytak rajta. A nehéz körülmények között bekövetkezett halál megváltás volt számára. Általános bénulás nyomán következett be, amelyet a főpap majdnem tíz napig emberfeletten túlélt.

<sup>71</sup> HOSSU, Iuliu: „*Credința noastră este viața noastră*” – *memoriile Cardinalului Iuliu Hossu*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj, 2003, 218. p.

<sup>72</sup> *Uo.*, 228. p.

<sup>73</sup> Amely a politikai és intellektuális elit kivégzésére szolgáló börtönök soraiba került a Râmnicu-Sărat-i, galaci, nagyenyedi, craiovai, brassói, nagyváradi és Pitești-i börtönökhez hasonlóan.

<sup>74</sup> Ilyen értelemben szuggesztívek a Legfelsőbb Igazságügyi és Semmitőszék Katonai Ügyészségek Tagozata elé terjesztett, 2007. május 22-i büntetőjogi keresetben foglalt statisztikai adatok a romániai büntetőintézeti rendszerben vezetői feladatokkal megbízott, a Kommunizmus Bűneit Vizsgáló Intézet által azonosított 210 volt tiszt és elítélt által elkövetett, elrendelt vagy inspirált visszaélésekről és gyilkosságokról. Az elnyomó-fogvatartási rendszer e káderei abban is vétkesek, hogy 1945 márciusa és 1989 decembere között a fogvatartási rendszert a társadalom-kivégzési politika megvalósításának legfőbb eszközeként használt ki, hogy gyilkossággal, deportálással, börtönbe zárással, kényszermunkával fizikailag felszámoljon egyes társadalmi kategóriákat (polgárság, földbirtokosok, parasztok, értelmiségiek, egyetemi hallgatók, papok) és szisztematikusan kivégezze a politikai foglyokat. Az említett intézet szakemberei a különféle levéltárakban dokumentálódva és néhány túlélő vallomása alapján az adott fogvatartási rendszer jelentős számú áldozatát azonosították az alábbi kategóriákban:

- román katonai elit (106 halott és letartóztatott a börtönben);
- egyházi elit (586 ortodox pap, 84 görögkatolikus pap és 52 római katolikus pap);
- román politikai elit (836 személyiség);
- gazdasági elit és üzletemberek (672 közgazdász, kisvállalkozó és üzletember);

Következésképpen figyelemre és tiszteletre méltó a vallásfelekezetek egzisztenciájának drámaisága az ateista materialista rendszer időszakában, amelyre az állami hatóságok azon nyilvánvaló szándéka volt jellemző, hogy kifossza az egyházi vagyonokat. Az ismertetetteket összefoglalva, míg a többi felekezet a normalitás határán, vagyonának különféle módon való megsértésével megmaradt, a kommunista üldözés időszakára tehető negyvenkét évnyi katakombá és illegalitás időszakában egyáltalán nem lehet szó a Rómával egyesült román görögkatolikus egyház vagyonáról. Balázsfalva egyháza hivatalosan nem létezett.

(Fordította: Bara Hajnal)

- 
- román értelmiségi elit (221 értelmiségi: történész, tanár, író, ügyvéd, újságíró, mérnök, orvos, színész stb.);
  - politikusok (1022 személy).

Úgyszintén érdemes megjegyezni a görög-katolikus püspökök és papok fogvatartási időszakának a számadatát, amely Alexandru Borza akadémikus pap lányának, Viorica Lascu kolozsvári tanárnőnek a számításai szerint 153 év börtönbüntetést tesz ki a érsekek esetében, a papokkal együtt pedig több mint hétszáz évet. L.: LASCU, Viorica: *Am fost martor al acelor zile, în Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare – Calvarul (1945 – 1948)*, Editura Mega, Cluj, 2009, 67. p.